

indole moribusque prædictum, privatum tamen, decebant, inter quæ erat synagoge frequentatio diebus sabbati) potest et de consuetudine quam à sūt manifestatione cooperat observare, ut diebus sabbati synagogas frequentaret, gratiæ docendi populum congregatum. Nec enim statim in initio historiam hanc accidisse, manifestum mox fit ex v. 25 subsequentem. Utrovis modo intelligas, videmus Christum Dominum servuisse consuetudini bone, exemplo et presentia sua.

DIE SABBATI, in die sabbatorum; vel referunt ad verbum, *intravit*, et est enallage numeri (pro, quodam die sabbati) prot intellage interpres ex Marco, qui habet, et *facto sabbato*, cap. 6, v. 2, vel referunt ad illud, secundum consuetudinem suam, sumptum pro, *diebus sabbatinis*.

SYNAGOGA, ejus oppidi. Eadem est hac historia cum eā quæ narratur Matth. 15, v. 54, et Marci 6, v. 1.

SURREXIT LEGERE, surrexit ad legendum, scilicet, Scripturam sacram. Id haec non consueverat Jesus in Nazareth. In more positum erat et receptum, ut aliqui legis et prophetarum partes per singula sabbata in synagogis legerentur, aut etiam exponerentur, Act. 15, v. 15, et cap. 15, v. 21. Id pro arbitrio ejus flectat cui liber tradebatur, aut etiam pro ingenuo; indecti legebant tantum partes sibi decretas, docti exponerant etiam, sive eam quas ipsi, sive eas quas alii legerant; præcedebat enim lectio, unde sumi posset docebit et exhortandi materia. Surrexit autem Jesus, ut offerens se ad legendum, et audiendam sibi dari postulans. Porro satis legit Scripturam sacram, non solùm ut vox ejus melius exaudiretur, sed multò magis in signum reverentia erga Dei verba, quibus aquum et omnem humanam dignitatem assurgere, et interprotes profiteri, se modestè et reverenter ad eam tractandam accedere.

VERS. 17. — *Er, pro tunc. TRADITUS EST ILLI, OF- ferenti se ad legendum, traditus est à ministro, de qua infra v. 20.*

LIBER ISAIÆ PROPHETÆ, volumen continens pro-

VERS. 17. — *ET TRADITUS EST ILLI LIBER ISAIÆ, di- vinæ propriae procurante ut ille traduceret, ubi clarissime de Christo prophetarum erat. Ex quæ etiam factum est, ut libro quoque quasi casu inventer locum, per quem Nazarenus, inter quos dicitur priuatus xixerat, auctoritate predicandi, et munus publicum legati agendi velut per litteras patris sui probaret.*

VERS. 18. — *SPRITUS DOMINI SUPER ME, supple, est vel repausus; quibus pauci verbi mysterium Trinitatis exprimitur. Spiritus enim Spiritum sanctum, Dominus Patrem, me Christum ipsum, iuxta dispensationem tamen carnis assumpte significat; q. d. Nil humanum spiritu aut consilio mihi presumo, sed ipse Spiritus Dei Patris super me requevit, qui me agit et regit.*

PROPTER QUOD UXIT ME, supple, Dominus, ut additur Hebreæ Isaïa 61, v. 1, hoc est, quia spiritus mihi datus est à Patre, non secundum measuram, id est per spiritum illum omnino genus gratiarum in me dif- fudit, velut unguentum, quo me tanquam unctum sum et Mæsim consuecrat ad officium prædicatio-

phetias Isaiae: ex quo ut legeretur post locutionem legis, poscebat fortassis ordo in eā synagoga obser- vatus; quanquam divina providentia faciente, ut is offerretur Jesu, qui de Christo omnium et gravissime et clarissime prophetasset.

ET REVOLVIT LIBRUM, et cum explicuisse librum; nam et sic interpres infra, v. 20, ex simplici προσέκειται, Syrus et aperuit Jesus librum. Intel- ligendum hoc est pro ejus temporis more, quo non erant libri ita distinctis foliis compacti ut nunc sunt, sed circumvoluti terete baculo. Explicit igitur et expandit membranam.

INVENTI, tanquam casu in eum locum incidisset, ne quid affectatum aut de industria quesumus invi- deretur: consultu interiori delect et fecit ut occur- ret, annotante Theophylacto.

LOCUM, ubi de ipso et auctoritate legationis ipsius agebatur; quo Nazarenus, inter quos dicitur privatam et ceteris similiem vitam egerat, probaret legationem suam, et quodammodo Dei Patris litteras ostenderet, quibus concessa ipsi esset auctoritas prædicandi Evangeli, et Mæsim munera exercendi.

VERS. 18. — SPRITUS, ratione donorum datorum non ad mensuram, Joan. 3, v. 54.

PONITI Hebreæ est duplex nomen Πνεῦμα Ζωῆς quo- rum prius est appellativum, posterius proprium tanquam dicas: *Domini Enīs*. Solent Hebrei et septua- ginta Interpretes, illius proprii ac tetragrammatoni nominis loco, legere nomen *Adonai*, quod Dominum significat, ut diximus plus superius, v. 8; hoc autem loco, ubi præcedit nomen *Adonai*, Septuaginta quidem nihil deducunt illius loco, Hebrei autem illius loco legunt *Elohim*, quod significat Deum, tanquam dicatur *Domini Dei*, quo modo legit D. Hieronymi commentator. Votum autem Deum, Domum suum, quod, ut Hieronymus ait, *juxta dispensationem carnis assumptæ, dicat ea quæ humilia sunt*. Spiritus ergo Domini Dei, id est, spiritus procedens ex Deo Domingo meo. Chaldaea Paraphrases: Spiritus qui à facie Domini Dei.

NIS. Primum enim est causa posterioris, ut significavit et Apostolus ad Rom. 5, v. 5: *Charitas diffusa est per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Aliud autem ad uentiones antiquas, quibus ad certa numero conserbatur Deo. Hunc uero obigit Christo ab initio conceptionis; designatio autem publica ad officium prædicandi in baptismi, ubi Spiritus sanctus super eum descendit visibiliter non ut ungeret proprie, sed ut uinctum et plenum Spiritus sancti donis esse demonstraret. Explicans autem linem istam uentionem seu consecrationis.

EVANGELIZARE, inquit, PAUPERIBUS MISIT ME; pauperibus, inquam, secundum seculum. Unde et alii hoc dat signum sui adventus: *Panpers evangelizantur*, qui sicut à fastu solent esse remotores, ita Evangelio recipiendo propinquiores. Nam quod Beda et alii intellegunt pauperes spiritu, difficile reperies tales, quibus Christus passim evangelizaverit, quanvis per ejus prædicationem tales facti sint. SANARE, seu ad sanandum, contritos corde; per penitentiam, inquit quidam; sed longè recius intelligas non bonum, sed miserabilem animæ statum describi, sicut circum-

SUPER ME, scilicet, est, seu, ut capite 11, v. 2, ipse Isaiae loquitur, *repausus*. Inducit propheta Mæsim de seipso loquentem, et explicat, qui à Deo in- structus sit, ad prædicandum simul et præstandum eximia illa bona, qua Dominus Deus in fine capituli superioris promiserat; que cùm omnino per Christum presta essent, cum ipsum mox loquenter facit, quasi jam operi accinctum. Testatur igitur is imprimit, se non privatum agere negotium; nihil minus se humano spiritu aut instinetu vel consilio facere; sed *spiritus*, inquit, *Domini super me est*, ex ipsa scilicet nativitate, adeoque conceptione, sovet me, replet, instruit omnis donis, totum occupat me, gubernat, agit et regit. Hoc jam explicetur Isaiae, capite 11, v. 2: *Requiescat super eum spiritus Domini, spiritus sapientie et intellectus, spiritus consilii, etc.; effusus enim in Christum fuerit omnia dona spiritus. Hoc idem significatum est supra v. 22, Spiritus sancti in baptizatu desensus specie columba. Loquitur autem de se Christus ut homine; nam ut Deus separatis est Spiritu sancto, et à seipso accipit non minus quam à Spiritu sancto, nisi quod donorum largitio attributus Spiritui sancto solet.*

PROPTER QUOD. Hebreæ est vox *jahan*, quam Hieronymus, aliique vertunt, ē quid, propterea quod. Sed evangelista post Septuaginta vertit, cuius grātia, cuius causā, ob sea propter quod; quem et certius esse assentum ipsius Christi loquentis mentem, hand dubium est.

UXIT ME. Repetitur Hebreæ nomen Dei tetragrammaton, quare et Hieronymi versio addit *Dominus*. Dominus, non homo scilicet aliquis, *enīz me* id est, sanctificavit, consecravit, designavit tanquam unctum, Christum, seu Mæsimum, alludit enim ad Mæsim nomen, quod à verbo ungredi derivatur. Solebat sub veteri legi ungī oleo, tam res que Deo consecrabantur, Exodi 50, v. 26, quam persone que ad ministrandum Deo, aut populum gubernandum divinitus delegabantur, Exodi 29, v. 7; 1 Reg. 10, v. 1; hinc ungī ponitur, pro eo quod est à Deo eligi, ac ad officium aliquod sacrum aut extimum aliquid agendum destinari. Unde hic subiecti propheta: *Uxit me evangelizare, seu ad evangelizandum pauperibus*; quod etiam ferè idem est cum eo quod subsecutus: *Misit me sanare contritos corde*, nisi quid vox *uxit* significatur sit vox *misit*. Dicit ergo propheta in persona Christi, propterea se unctum, id est, consecratum, ac divinitus destinatum esse ad evangelizandum, et missum ad sanandum, ceteraque consequentia munia obenndum, quia Spiritus sanctus in ipso sit ac fuerit iam inde ab initio vite, quia Spiritu sancto plenus, et omnimodo ejus gratiæ affluit, eo totus agatur ac regatur, ita ut in gerendo officio errare non possit. Quia spiritus plenitudo super me, inquit, id est designavit me ad evangelizandum pauperibus, et cetera que sequuntur agenda, tanquam egregie unctum, idoneum et instrustantia loci clamat, ut contriti corde sint fracti ac desperabundi animo propter peccatorum multitudinem; nam at Basil, in Catena, peccatum cor humanum

PAUPERIES, pro eo quod Latinus interpres trans- tulit: *Ex quid uxerit Dominus me ad annuntiationem mansuetis*, Septuaginta vertere: *Propter quod uxit me evangelizare pauperibus*; quo modo et Mattheus et Lucas citant (erat enim, Christi Domini ætate, Judeis ipsi), ferè Graeca Septuaginta translatio in usu), nam quod Latinus legit *hananiv*, ut etiam modò propter ceteros prosternit; unde et Scriptura: *Qui ali- git contritiones corum*, est enim metaphoræ ab illis qui vulneribus contusi et contriti sunt.

est Hebraicè, et significat mansuetos: Græci legerunt *hantum*, quod declarat pauperes; quod tamen tenet est discriben, ut vocum, que ab eodem etiam themate derivantur, ita et rerum; nam ut divites ferè esse assolent superbi, etati, ac feroces, ita contra pauperes, humiles ac mansueci. Posterior igitur hic prophetæ locus, in hoc priori est similius, quod in Christo thœsauris gratia Dei mundo expositos fore docens, peculariarum exprimit Christum atque Evangelium destinari pauperibus. Nam pauperes *euangelizantur*, non activè accipendunt est, sed paup. phrasa Græci pro eo, quod est, pauperibus Evangelium annuntiatum, pauperes docentur et accipiunt Evangelium, pauperibus promittit regnum colorum; quid admirabilè quoniam pauperem regem fieri? Pauperes autem intelleguntur spiritu pauperes, qui si opes habent aut honores, non illis eos apponunt, non idèo se pluri faciunt; si non habent, non supra modum desiderant, id est, qui se pauperes, miseris, viles, atque abjectos, esse agnoscunt; quales facilius sunt qui nulli aut tenui fortuna sunt, quoniam qui spacioi; et qui afflicti sunt, quoniam qui prosperè agunt; deinde quorum misera est visus conditio, ut tum erat ploromusque discipulorum Jesu, quoniam qui magna prædicti sunt dignitate. Consulto igitur vaticinum hoc adducit Christus, partim ut offensionem tollat quam posset concipere carnis sensus ex contemptu ipsius greci (nam superbi natura sumus, nihil terè nobis in pretio est, nisi multo splendore ornatum sit; cum tamen Evangelium, iuxta prophetam, pauperibus et abjectis destinatum sit), partim ut admoneat quoniam illoce sint ad accipendum Evangelium, et percipiendam quae illi offertur salutis et regnum colorum gratiam, pauperes scilicet, id est, humiles, mansueti, afflicti, quales ferè magis sunt pauperes quam divites. Superbi enim ut sunt preterea divites, cum in flati sint, nullum relinquunt locum gracie Dei, cumque contentiosi sint, sunt et indeceni, nolunt doceri; denique cum habeant hic consolacionem suam (Luc. 6, v. 24), non querunt Evangelii consolacionem. Porro super humiliem requiescit Domini spiritus (Ilsa. 56, v. 2), et in mansuetudine suscipitur insitum verbum (Jac. 1, v. 21), denique afflictos Evangelii locum sumunt sicut, Isa. 61, v. 1. Ut mederetur, inquit, contritus corde, id est consolaret et confirmaret eos. Ceterum non videntur intelligi qui virtute mansuetudinis aut voluntaria paupertatis sunt prædicti (non enim facile fuere, etiam inter Iudeos hujusmodi, quibus Evangelium non esset annuntiatum), sed qualis si extra Christum nostra omnia conditio declaratur his nominibus: nam pauperes, contritus, captivis, excois et confractos vocalibus Dei restaurantes præmiti, malum utique et miserabilem eorum statum conditio nemque declarans. Pauperes ergo sunt qui destituti sunt iis opibus, divitias et honoribus, quae verè divites, honoratos ac beatos faciunt; quales sunt omnes homines extra Christum, non tantum pauperes quos vocamus, verè etiam divites. Sed quia pauperes faciliter persuadentur se pauperes esse, id est,

destitutos spiritualibus et æternis non minus quam temporalibus honoribus ac divitis, idcirco facilius et cito operatur in eis Evangelium, et recipiunt ipsi per fidem nuntium illud latissimum: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsum est regnum colorum, quoniam alii. Divites enim, secularibus divitiis suis, abunde beatos se esse et honoratos, plerumque credunt, et difficulter adducuntur ad hoc paupertatem et inopiam suam agnoscunt; quo modo ille de quo Apocalypsis, cap. 3, v. 17: Dicis: Dives sum et locupletatus, et nullus ego; et nescis quia tu es mīter, et miserabilis, et pauper, et oculus, et mudus. Et hi tamen dum operante Evangelio persuadentur, alias divitias querendas sibi esse ut beati sint, fluit ex falso divitibus et misere pauperibus, spiritu pauperes et verè ac felicitate divites, ita ut et ipsi sonet latum illud nuntium: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsum est regnum colorum. Christum ergo pauperibus evangelizare, est denudare hominibus paupertatem et ignoriam ipsorum, declarare quoniam viles sint, et pauperes, ac veris opibus vacui; promittere autem id agnoscendibus regnum colorum, id est, open honoris beatificantes; nec promittere tantum, sed et præstare. Simili modo, si legas *manus*, videri possit accipendum pro afflictis et peccatis, quibus, quia ipsorum sunt, à potentioribus auferuntur; quibus imbellibus pro peccatum redditis, et colesti hereditate spoliatis, evangelizat Christus, si veram mansuetudinis virtutem amplecti velint: Beati mites, quoniam ipsi possidebant terram, Math. 5, v. 4.

MISTRI ME SANARE. Verbo misit explicatur illud quod præcedit verbum, *unxit*, ut diximus. Misi me, scilicet Dominus.

SANARE CONTRITOS CORDE. Hæc verba, ut à Sixtino et plerisque aliis libris, ita et à Græcis ac Syriacis nostris, Euthymio exponente, leguntur. Verba manuscripta quedam Latina, nominatio D. Donatiani unum, S. Bernardi ad Claramuramicum unum, et D. Audomari tria, omittunt ea, quemadmodum omittuntur ab Origene, homilia 32 in Lucanum, hunc locum enarrante, et ab Eusebio, lib. 9 De monach. Evang., cap. 10, atque Augustino, lib. 2 de Cons. evang., cap. 42, locum citantibus. V. Beda, ut prius adducti hujus loci textum, non legit ea; tamen an non explicat postea, fit dubium. Explicit enim, sed ita ut pro eisdem habere videatur, cum iis verbis que sequuntur: *Dimittere contractos in remissionem*. Fortassis existimavit, duplēcē esse versionem rei ejusdem, ad quam sententianē accedit Forerius scribens in Isaia. Editio septuaginta Interpretum, quo modo recitat: à D. Hieronymo ad prophetam, utrumque habet, quemadmodum legitur hoc Evangelii loco: eadem ut seorsim Græcè extat impressa, Eusebjo jam laudato astipulante, habet solum illud, *sanare contritos corde*, omiso altero, *dimittere fractos in libertatem*; quod quidem Hebreo fonti similius est. Theophylactus in hoc Evangelium scribens, prius enarrat, posterioris non meminit: Ambrosius neutrum attingit, eis reliqua non praegredit.

SANARE, ad sanandum. Ita Septuaginta verterunt Hebreum *lahabos, sanare*; Hieronymus, *ut mederer*; alii, *ad ligandum*, nam et sic vertitur Psalmus 146, v. 5, ubi legimus: *Et alligat contritiones corvm*; rursus Ezech. 34, v. 4: *Quod contractum est non alligasti*. Metaphora est enim à chirurgis sumpta, qui membra fracta, contusa aut vulnerata, fascioli ligant, sanitatis celérius restituendæ causa.

CONTRITUS CORDE, fractos animo, desperabundos, ob varia nimis gravia accepta vulnera. Hieronymus: *Misus, inquit, est ad sanandum eos qui corde contriti sunt, etc.*, sive justa Symmachum et Theodosium, ad *alliganda vulnera peccatorum*. Quibus cor fractum erat desperatione sanitatis ac vite, considerantibus gravitatem multitudinemque vulnerum vulnerum peccatorum (*præ ceteris enim*, inquit Basilus in Catena, *peccatum cor humanae prosternit*), iis ut mederetur missus est Christus; non tantum ut medelam sanitatem præmitteret, verum etiam ut offerret et afferret. Fecit id, *alligavit vulnera corum infundens oleum et vinum*; infra 10, v. 54; bono animo esse justi, peccataque remisit, dicens: *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua*, Matth. 9, v. 2; denique: *Ipse vulneratus est propter iniurias nostras, attritus est propter scelerata nostra, etc.*, et *livore ejus sanati sumus*. Vulneribus, attritionibus et livoribus ejus, vulnera nostra, attritiones et livores, sanata sunt. Hoc secundum recentes prophetas inter functiones Christi; quoniam non sic distincti sint hi tituli, quin singulis omnes convenient; ea est hominum extra Christum statura.

VERS. 19. — PREDICARE, ad prædicandum, scilicet misit me Dominus.

CAPTIVI, peccati ac Satana; *αἰγαλούτε, λισσουίν*; significantur bello capti et in exteris regiones abducti. *Captivi nos faimus*, inquit Origenes, *quos tantis annis vinixerat Satanas, habens captivos sibi subiectos*. Peccati illecebri vieti, subtraxeramus nos Deo, et diaboli potestati subieceramus; qui captivos nos è paradiso abducens, et laqueis suis irretit, tenens ad suum ipsius voluntatem, 2 Tim. 2, v. 20, in varia peccatorum genera, tanquam in variis regiones, seduxerat.

REMISIÓNEM, dimissionem libertatem; *indulgentiam* veritatem Hieronymus, à servitute scilicet Satanae ac peccati. Prædicat Christus libertatem a Satana, ut restituimus pristino Domino, qui est Deus, libertatem, inquam, quā liberati à peccato peccandique conseruandæ et diaboli laqueis, reductique ad regionem

VERS. 19. — PREDICARE CAPTIVI REMISIÓNEM, seu dimissionem, id est, ad proclaimandam omnibus capti-vis libertatem redendum ad patriam ex captiuitate. Quā metaphorā significatur Christum predicatorum et alaturum libertatem ex captiuitate Satanae et peccatorum vinculis; ut Deo vero Domino nostro restituimus et justitiam serviamus. Et *cæsis* visum; nam unus ex precipis beneficiis Christi est, quod genus humaanum ex horrendis ignorantie et peccatorum tenebris vocavit in admirabile lumen suum, de quo etiam, c. 1, v. 79, prophetavit Zacharias, et, c. 2, v. 32, Simeon. DIMITTERE CONTRACTOS IN REMISIÓNEM,

viventium, servi flamus justitiae ac Deo, Rom. 6, v. 18, 22. Prædicat autem hanc libertatem, tanquam paratam, si velinus amplecti, adeoque offert et præstat: *Solve vincula collis tui, captiva filia Sion, Isaiae 52, v. 2. Ipse*, inquit Titus, *tyranno apostata, hoc est, Satana, subverso, eos qui captiui tenebant, in libertatem vindicavias*. Hoc tertium numerat propheta inter futuri Christi munia. Sequitur quartum.

*Cæcis visum, cæcis restitutioem ser recuperationem vistis, scilicet misit me prædicare, offere atque exhibere. Id fecit Christus, et juxta corpus, vistis cæcis multis restituto, et juxta animum, docens ignorantes, erroris atque ignorantiae tenebris oppressos, qui viam salutis non viderent. Sermone, inquit Origenes, et *predicatione doctrina ejus, cæci vident*. Pro hoc porrò cæci vident, quæ est interpretatio Septuaginta senum, Hieronymus verit, clausis apertis, Chaldeum aliisque, *vincitis apertis*, referuntque ad carcere, et ad solutionem à pœna peccatis debitis, cui peccator est obligatus, de quo Hieronymus in Commentario: *Cæcis ut videant, vel clausis apertis, quod manifestius interpretatus est Symmachus, vincis solutionem; de quo, inquit ad quem et supra dicitur: Ecce posui te in lucem gentium, aperte oculos eorum, educere de vinculis aliagatis, et de domo carcere sedentes in tenebris, Isaiae 42, v. 7.* Ceterum quia et cæcorum oculi clausi ligati censeuntur; clausi, quia aperti dicuntur si sanentur, Joan. 9: ligati, quia non valent operari, proprium opus suum exercere: rursus quia verbum Hebreorum *pakah*, quod significat aprire, propriè dicitur de oculis; idcirco Septuaginta translulerunt, *cæcis visum*.*

DIMITTERE, misit me Dominus ut dimittam, *ablegem*. CONTRACTOS ANIMO, ob varia vulnera peccatorum.

IN REMISIÓNEM, in demissione, in libertate, per remissionem, id est, sanitati restitutam. Sic enim interpretor, secutus Origenem, ejus verba sunt: *Emittere contractos in libertatem*; quid ita frumentum atque collum fuit, ut homo qui à Jesu dimitissus est et *sanatus*? Cuius commentator si quis pressè consideret, videbit eum, vel omnino non legisse id quod processit: *Sanare contritos corde*; vel hæc duo pro eiusdem habuisse, *sanare contritos corde*, et *dimittere contractos in libertatem*. Et quidem verisimile est, alterum redundare, tam apud evangelistam, quam apud prophetam Græcum, quemadmodum docere possint quæ dicimus supra; et esse, si non duplique ejusdem Hebreorum percepies versionem, certè alterum aliunde

id est, ad dimittendos liberos eos qui peccatorum iugis obriti et fracti sunt animo, vel etiam eos qui omnibus facultatibus extuti, pro gravissimis tamen peccatorum debitis tenentur in vinculis; ad hos, inquam, dimittendos liberos, juxta illud Isaiae 38, ad quod per hanc metaphoram alluditur: *Dimitte eos qui contracti sunt liberos*. PRÆDICARE ANNUM DOMINI RECEPTUM, id est, tempus divini beneplaciti, quo sciens Deo placuit benevolentiam ac beneficium suum annimis declarare. Ubi certum est allusionem fieri ad annum jubilee, in quo similis proclamatio libertatis et remissionis debitorum fiebat, ut patet Levit.

acceptum, huic loco, ut propheta Græci, ita Evangelii, fuisse accommodatum. Quod si roges utrum potius redunt: *Sanare contritos corde, an: Dimittere contractos in remissionem;* hæc incertus, præsertim quod ad Evangelium, ob varietatem exemplarum simul et interpretum. Cæterum illud: *Dimittere contractos in remissionem,* minus probable fit, partim quia neque Hebraicæ neque Chaldaicæ neque Latinæ existat apud prophetam, et vix etiam Græci; certe nec D. Hieronymi commentator, tametsi diligens, attingit, partim quia videri possit acceptum est Isaïa 53, v. 6, ubi legitur Hebraicæ et Latinæ: *Dimitte eos qui contracti sunt liberos,* Græci eodem planè modo, nisi quid verbum illic sit imperativi, quod hic infinitivi modi.

PREDICARE, ad prædicandum, scilicet, misit me Dominus. Alludit ad denuntiationem instantis jubilæi, buccinæ fieri solitam, die decimo mensis septimi, Levit. 25, v. 9.

ANNUM. Ponitur annus pro tempore, sed allusio est ad annum jubilee, qui quinquagesimo quoque anno celebratus erat, quo servi liberati liberi, et possessiones dividentes redibant ad pristinos dominos eorumque heredes, Levit. 25.

DOMINI. Alii vertunt dandi casu, *Domino*, sed eodem sensu; non enim verbo predicare jungendus est dativus, sed intelligendum, qui est *Domino*.

ACCEPTUM, jucundum. Hebraicæ legitim nomen substantivum *rason voluntatis*, quod Septuaginta transseruunt *beneplaciti*; Latinus, *sunt spes bone voluntatis*; vide supra 2, v. 14. Est igitur annus bona voluntatis seu beneplaciti, idem quod *heth rason, tempus beneplaciti*, Psalme 68, v. 14, et Isaïa 49, v. 8, quo Deus vult beneplacito sua erga homines, quo Deo placet suam erga homines benevolentiam ac favorem singulariter declarare, suorum hominibus beneficia liberaliter largiri, tempus benevolentie, beneficentie, ac liberalitatibus, non ob hominum merita, sed ob propitium ac benevolentiam Dei erga homines animum. Hoc tempus jussus est Christus prædicare, non tanquam olim futurum, sed tanquam quod iam præsens fuerit (*Appropinquavit*, inquit, *regnum celorum*, Matth. 4, v. 17), quo paratus sit Deus homines omnes, et imprimis Israëlitas, per Christum sum in gratiam accipere, eis reconciliari, et placatum se prestatre (hinc Hieronymus transluit, *annus placabilem*), conferre dona ac beneficia sua, admittere denique ad regnum celorum. Hoc enim tempus copit cum Christi adventu, durabitque ad finem usque seculi, interprete Apostolo Paulo, 2 Cor. 6, v. 2, Co-

13, vers. 10, et Deuter. 15. Hoc autem tempus non fuit solus primus annus prædicacionis Christi, ut prætavat Epiphanius, heresi 51, existimans neminem tunc contradixisse Christo neque Judeos, neque Samaritanos, neque gentes, cum contrarium satis patet hic v. 19, sed est totum tempus ab adventu Christi, usque ad secundum consummationem in quo vocantur hi qui accepti sunt a Deo, ut Iren., libro 2, cap. 38, et sic perspicie exponit ipse apostolus, 2 ad Corinth. 2. Et DIEM RETRIBUTIONIS. Hieron. verit, *ultionis*, nempe

ubi postquam citasset alium similem Isaiae locum ex cap. 49, v. 8: *Tempore accepto exaudiavi te, et in die salutis adiui te; subiungit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, loquens de tempore consequente absolutam per Christum humani generis redemptionem. Hic annus est jubilæus, perpetuus diffusus temporibus, qui in orbem nesciat redire laboris, quo homines, facti per peccata mängia diaboli, et privati possessione paradisi atque hereditate bonorum celestium, Christi merito eximuntur potestate Satanae, et restituunt libertati iurique hereditatis celestis. Hic annus acceptus gratusque Domino est, quo homines sibi acceptos faciens, latitatur cum universa celesti curia, non minus quam si sibi ea bona accederent, quæ in homines confort. Nam si super uno peccatore punitam agentem, gaudium est angelis Dei in celo (infra, c. 15, v. 7), quanto magis super reconciliationis totius mundi? Denique hoc tempus gratiarum est, quo Dominus Deus Christo missis operatis nostri redemptionem, se nobis propitum, nosque sibi acceptos reddit, ex bona voluntate, et mero beneplacito, misericordia, a gratia sua.*

DIEM RETRIBUTIONIS. Hoc sequitur apud prophetam Iacobæ quām Græci et Latinæ; sed apud evangelistam non legitur sive Græci sive Syriacæ, solummodo Latinæ; unde tamen intelligitur a veteri interprete Græci etiam apud evangelistam lectionem fuisse *diem compensationis*; Hieronymus aliisque vertunt, *diem ultionis*. Dies similiter pro tempore sumitur. Et quidem non malus id exponatur de terribili extremi judicii tempore seu die, quem Christus passim prædicavit imminentem, non minus quam diem regni, nisi etiam ea omnia que apud prophetam proximum sequuntur in eamdem sententiam facta essent; inter quæ latæ, non sit verisimile, unum istud triste interjectum fuisse. Quare intelligentur videtur de retributione ultionis, quæ Deus per Filium suum nos ultus est de iniurias nostris damnabilibus; de quali retributione Moses loquitur Deut. 32, v. 43: *Vindictam retrubet in hostes eorum.* Ergo cum anno accepto prædicavit Christus etiam diem retributions seu ultionis, quando dixit Judeus: *Nunc judicium est mundi: nunc principes hujus mundi ejicietur foras;* Joan. 12, v. 51; rursus discipulis: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam,* Joan. 14, v. 50. *Principes hujus mundi, jam judicatus est,* Joan. 16, v. 11. Ut autem prædicavit, sic et exhibuit, quando expoliari principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipsi, Co-

extremi judicii, quam Christus passim prædicavit; vel potius quia tota haec prædictio facta est, intelligitur ultio de inimicis generis humani, diabolo et angelis eius. Unde idem tempus est salutis seu acceptabilis, et retributions seu ultionis, sicut utrumque etiam conjungit Isaïas, cap. 35, v. 4: *Dicite pusillanimis: Confortamini, ecce Deus vester ultionem adducet retrubitionis,* scilicet in hostes, *Deus ipse veniet, et saluabit vos;*

loss, 2, v. 15. Pertinet itaque etiam dies iste ultionis ad salutem hominum: sic enim Isaïas promittit junctaque ultionem cum salute, cap. 53, v. 4: *Dicite pusillanimis: Confortamini, et nolite timere: ecce Deus vester ultionem adducet retrubitionis; Deus ipse veniet et saluabit vos;* sed retrubitionis quidem et ultionis est dies, respectu hostium; acceptus seu bona voluntatis ac salutis dies, respectu populi Dei. Ergo quia spiritus Domini super se sit, testatur Christus per os prophetæ, functiones has omnes haec tenus expositas, sibi à Deo esse commissas: quo quidem cim spiralites magis sicut quā corporales, et circa pauperes tristes atque affliatos versentur, non circa nobiles, divites, ac validos. Poterant hinc intelligere Judæi, Christum sibi promissum, non fore regem, quales sunt reges hujus mundi; qui orbem bello subjungaret, et Judeos rerum dominos faceret; sed conditione humiliori, doctorem populi, et salvatorem eorum quos reges despiciunt aut certe non per se curant.

VERS. 20. — *Et cum plicuissest librum,* lecto sci-
licet hoc loco.

MINISTRO, synagogæ, à quo accepérat. Nam ut erant prefecti synagogæ, dicti archisynagogi, ita erant et ministri synagogæ.

Er deinde sicut, tanquam docturus et interpretatus locum illum Isaiae quem legerat. Sedere, habitus doctoris est attenue ac matrè dissensit, Act. 13, v. 16. Paulus stetisse legitur; situm id erat in arbitrio docentes, ut vel staret vel sedere.

ET OMNIA. Omnia autem qui erant in SYNAGOGA OCULI, ERANT INTENDENTES, intenti, defixi in EUM. Ut audiunt, inquit Euthymius, *quo modo interpretaveretur ea quæ legerat.* Contentis oculis et auribus in eum reverberant, tum proper celebrant jam illius famam, tum obaviditatem illam audiendi, qui sic repente docto prodire videretur, cum litteras nunquam didecerat, Joan. 7, v. 15.

VERS. 21. — *Cœpit.* Hoc fuit sermonis ejus exordium. Sermonis initio ab his verbis sumpto, locum docti explicit.

ILLOS, qui in synagogâ erant, Nazarenos.

QUIA, redundat quod ad sensum.

HODIE, hoc jam tempore.

IMPLETA EST. Præteritum pro praesenti impletur.

Nondum enim absolverat functiones hæc prophetæ contentus Christus, sed tamecum obiit; cumque à Capharnaum aliisque Galilæi oppidis copi-

vers. 20. — *Et cum plicuissest librum, reddidit minister Synagogæ, et sedet, more doctoris, et omnium in synagoga oculi erant intendentes, id est, defixi, in eum, curiositate potius quam docilitate quid dicturus esset, qui cum tantâ famâ repente prodidisset, cum nonquam litteras didecerat, ut est Joan. 5. Dixit autem*

vers. 21. — *Quia, quod redundat hic, sicut alibi sepiissimum in scripturis, Hodie, impleta est hec: scriptura in auribus vestris, id est, impletur, vos quod a eodem sensu exprimit per hypallagen, propter gratiam verborum, juxta illud jam olim de eo vaticinatum: Diffusa est gratia in labiis tuis.* Si-

set, venit tandem huc Nazaretum, ut et hinc eas exerceret.

HEC SCRIPTURA, quod predictum est hæc Scriptura Isaiae.

IN AURIBUS VESTRIS. Syrus præponit relativum, ita ut sensus sit, *qua est in auribus vestris.* Euthymius subaudit *qua sonit in auribus vestris.* Vult dicere: Hic Scriptura locus, quem me legentem audisti, seu qui à me lectus est in auribus vestris, olim scriptus ab Isaïa, hoc jam tempore impletur, et opere perficitur, quando ego vobis cæterisque Galilæis Evangelium regni celorum annuntio. Tacitè indicat se eum esse, sub cuius persona propheta haec fuerat locutus (amotani hoc Graci), id est, Messiam; neque privato consilio aut proprii spiritus ductu se agere ea que agit, sed actum spiritu Dei, et auctoritate à Deo accepta, facere que propheta quondam prædixerat facturum Messiam. Id ergo postquam exordio sermonis sui subindicasset, exposuit deinde functiones illas, quas propheta hic commemorat, et qui cum praesenti tempore lisque quæ à se gerabant convenirent, clarum fecit.

vers. 22. — *Et omnes, praesentes, id est, plerique praesentium; multi, interprete Marco, cap. 6, vers. 2.*

TESTIMONIUMILLI DABANT, scilicet postquam audissent enarrantem illum Isaiae locum. Dabant autem illi testimonium, non quid Messias esset, aut quid propheta de ipso fuisset vaticinatus, sed dabant illi testimonium sapientie, eruditiois et doctrinae, agnoscabant enim prædium insigni eruditione, eruditio sapienterque explicare Scripturas ac res divinas. Hoc est enim quod Marc. 6, v. 2, dicitur: *Et multi audientes admirabantur in doctrinâ ejus, dicentes: Unde huius haec omnis, et quæ est sapientia quæ data est illi, et virtutes tales que per manus ejus efficiuntur?*

MIRABANTUR, adeò ut obstupescerent; scilicet rei novitatis percusi. Docebat et explicabat res divinas, ut iam dictum est, non vulgariter, sed sapienter, conjunctis veteribus rebus cum novis mysteriis, discerebant de regno Dei, suamque doctrinam dicendi auctoritate, Scriptura testimoniis et miraculorum exhibitione, ornabat et confirmabat. Hinc admirationis et stupor, simul et ex eo quod dicerent; nonne, etc.

IN SUPER, DE, VERBIS GRATIAE, plenis gratia, gratiosis. Quidam per verba gratiae intelligent gratiam verborum, ita ut sit hypallage, eodem sensu. Gratia hic

tem auditus. Quo tacitè significat se esse illum de quo propheta loquebatur, hoc est, Messiam, divinum actum spiritu et auctoritate se facere, quæ faceret.

vers. 22. — *Et omnes testimonium ei dabant, sapientia, doctrinamque singularis, ut satis colligatur ex Mardi 6, v. 2. Et mirabantur in verbis gratiae;* id est, propter verba ejus, gratia decorisque plena; quod a eodem sensu exprimit per hypallagen, propter gratiam verborum, juxta illud jam olim de eo vaticinatum: *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Si-

significat vim illam plene divinam, quae in Christi verbis totoque habuit inerat, quæ fiebat ut auditores, nisi data operâ obserarent, non possent non ipsum et quas docebat res amare atque amplecti. Mirabantur ergo verba plena gratia, quibus non sapienter tantum dissereret de rebus divinis, verum etiam ita eloquenti, propriè, clare, placide, comiter, suaviter atque efficaciter, ut non posset non auditoribus omnibus gratus esse, illorumque animos ascendere, et in rerum celestium quas tractabat, amorem raperere. Exstat exemplum manifestum, Joan. 7, v. 46, in ministris illis, qui missi ad comprehendendum Jesum, retulerunt domini suis: *Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Rursus alterum infra, c. 24, v. 52, in duobus discipulis Emanuelliis, inter mutuo colloquentibus: Nomen eorū nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? De Iesu enim futurā facundia suaviloquentiā forerat multò ante scriptum psalmo 44, v. 3: Diffusa est gratia in labiis tuis; nec mirum, cum plenitudo divinitatis corporaliter inhabaret, Coloss. 2, v. 9.*

QUE PROCEDEBANT DE ORE IPSIIS, quæ egrediebantur, quæ fluebant, ex ore ejus.

ET DICERANT, et tamen dicebant, vel, sed dicebant, sed in hoc scandalizabantur, ut aucti priores evangeliste. Cum agnoscere agerentur ejus sapientiam et eloquentiam admirari, studiōs querebant occasionem illius extenuandi, et præclaram opinionem de illo suis animis excludendi, contemptibili hæc voce: *Nome, etc.*

NON HIC FILIUS JOSEPI fabri, civilis nostri pauperis? Ut alii evangelisti reuerterent, *fabi* nominant filium, non *Joseph*, quod Joseph tunc temporis esset mortuus; sed Lucas sententiam verborum refert, quod quia pridem noverant tempeste conditionem vite ejus, quem haberent pro ipsius patre, et genus ipsius obscurum atque incultum, adhibito hoc specioso colore, contempserint eum, et invidi adusti, cogitationem de manifestâ ac patente in eo Dei gratia, data operâ transulerint ad considerandum pœnitem ipsius ex parentibus statum. Nullum hactenus civibus suis Jesus ediderat suis auctoritatis argumentum; sed eandem artem exercerent quia Joseph pater suis putavimus, domestici, inquit, arte occupatus, cibum sibi quisque paraverat, *nique ad ostensionem suam ad Israel;* partim ne ostiositas exemplum alicui præberet, partim ne curiosis artibus in adolescentia clam deditus fuisse dici posset. Sic enim habitus Dei consilium, ut eo tempore in vita privata se Dei Filius contineret, et quidem ejusmodi quæ litteras non disceret, ne in divino negotio humanae quidquam industria attribueretur. Rorò, re-

significat autem *gratia* non compositionem verborum, sed vim divinam, quæ ejus oratio in animos auditorum decore, suaviter, et efficaciter influebat. Et nō operantur, non causam admirationis proferunt, sed auctoritatem verborum gratia derogando: nam Matth., in fine, c. 43, dicit quod scandalizabantur in eo, in

cet fabrilem artem cum patre putativo exercet, quæ mundi est cum naturali Patre fabricator. Per fabrum conditum est genus humanum, per fabrum decuit et restitui. *Faber Latinus et τέκτων Graecus*, voces sunt significatio ampliæ ad omnes artifices, qui, corporis labore exhibito, è quavis diuiri materia, aliquid struunt se extendunt. Unde fit ut variæ opiniones, cuius generis faber Joseph fuerit, alii existimantibus tuisse fabrum ferrarium, D. Hilario in hunc locum, Beda in cap. 4 *Lucus*; alii lignarium, auctore Operis imperfecti, Hom. 4, et 3 in *Mattheum*, B. Augustino, cuius verba à plerisque citantur ex sermone quadam de Nativitate Domini. D. Ambrosius initio libri tertii in *Lucam* ad utriusque et ferrarii et lignarii fabri artem altudit. Sed et vox Syriaca *nagro* ambigua est ad lignarium et ferrarium fabrum. Utit sit, cùm statutum esset Filio Dei, cùm qui pater ipsius putaretur esse humili conditions virum, consulto fabrum elegit, qui opificio ipso suo representaret imaginem veri Patris ipsius opificis rerum omnium.

Humilis ipsius progenies atque educatio, quæ cùm iam inde ab Iesu pueritâ illius fuisset nota et ob oculos posita, tantum in illorum animis ipsius contemptum genuit, quantus non permetteret, ut agnoscerent divinitus acceptam, quam sciebant non esse humano studio acquisitionam sapientiam, quam suis auribus hauebant et facultatem edendi miracula, que suis oculis videbant et sentiebant, adeo manifestè, ut mentis stupore corriperentur. A Deo enim in Christo operante, data operâ oculos convervant ad Joseph, et Mariam et cognatos, quorum obscura erat apud eos conditio, ut velum manifesta luci opponant. Hinc ergo perperam et injusta concepta fuit à Nazarenis offensio, cùm potius amplecti cum reverenter debuerint, quasi repente à celo delapsum. Propria enim confessione se jugulant, cùm tam insigne testimonium reddunt doctrinæ Christi, quæ tamen locum apud eos non inventi, non usitatum non habet originem terè: nam quid hoc aliud est, quam prophetam divinitus edictum reciceret, quia ex hominum schola non prodicat? Videmus ergo, non simpliciter ignorantibus boniibus obesse; sed sponte sibi teñebrae obducere, et accersere scandala, ut Christi doctrine obstante.

VERS. 23. — *Et ait. Syrus addit: Jesus.*

Utrum, omnino, hand dubiè, affirmans est.

DICETIS, objiciens mihi, video vos mili objecturos.

HANC SIMILITUDINEM, hanc parabolam, id est, hoc proverbium, hoc vulgare dictum. Nam *Hebreum masul*, quod *Graeci parabolam*, *Latinis similitudinem* et proverbium vertunt (hinc parabole seu proverbia

carnalis scilicet originis abjectione. **NON HIC EST FILIUS JOSEPH,** plebei scilicet et fabri?

VERS. 25. — **HANC SIMILITUDINEM,** id est, hanc parabolam, ut Graeci, seu hoc proverbium vulgare, quod in medicis cum convicio jaci solit, si artem medendi alii profundi, se suosque juvare nequeant.

Salomonis), quia in plerisque proverbiorum, locus similitudinum, comparationi et allegoria est.

MEDICE, CURA TEIPSUM. Proverbium in eos jactari solitum, qui cùm profiteantur scientiam artemque alios sanandi aut juvandi, se suosse non juvent, ut qui medicinam professus, suos suorumve morbos non sanat, et Protritum usitatumque apud Judæos erat, inquit Titus, ut medicos in morbum prolapsos, facto hoc urbanique dicto exciperent. Convicium erat, tendens eliam ad artis reparationem; quasi dicerebatur: *Medice, si quid ars tua valeret, in te primò ostenderes; quod cùm non facias, non est quod credaris alios sanare posse.*

Quanta, quæ, seu quacunque. Interpres retailit ad quantitatem; potest et ad qualitatem referri; quæ multa et mirifica, ut Marci 5, v. 19, scilicet miracula, praesertim sanitatum ex variis morbis et demonibus oppressionibus. Accommodat proverbium proposito.

AUDIVINUS, fama referente.

FACTA, abs te.

In CAPIPHNAUM, civitate quæ te non contingit. Dat intelligendum evangelista, quod adventus hic Iesu in Nazareth, non narretur ut secundum ordinem temporis, tanquam initio predicatoris Iesu accidenter, sed quod antecesserint alia multa alibi gesta, et signanter Capharnaum. Id annotat D. Augustinus, lib. 2 de Consensu, cap. 42.

FAC ET HIC, tanta fac et hic; vel quacunque audiuntur in Capharnaum, fac et hic.

In PATRIA TUA, quæ te nutrit, educavit, et in vi- run erexit; ubi parentes, fratres, sorores, cognati, familiares, cives denique, et omnes qui ad te aliquo modo pertinet, habitant. Nam si in aliena facias civitatem, quanto magis debes in tua? congruit te in tuos potissimum esse beneficium; quod enim tuas præstas, hoc tibi ipsi præstas. Quod si tuo postulabes alii, jactabitur in te illud vulgaris dictu: *Medice, cura prius te ipsum ac tuos; et notaberis, non solum ingratiitudinis, verum etiam infirmitatis ac deceptionis, in dubio versi miracula alibi abs te facti:* (Quasi dicant, ait Glosa, non credimus quod incerta fons vulgat, cùm apud nos nihil tale feceris, quibus convenientius et talia impendenda erant beneficia.) Profert Jesus in medium, quæ sciebat illos animis agitare, et occurrit objectioni qui mandibutantur, quam et verbis certè prodiissent, nisi præveniret Jesus. Offensus enim vilitate persona (quod vidimus, versus superiore), proximum fuit ut de doctrinae veritate addubitarent, et ad illius confirmationem externa signa postularent, praesertim cum intellexissent rumore alibi ea fuisse edita. Dicit ergo Jesus: *Quando nunc offensi estis vilitate persone meæ, video vos mili objecturos*

MEDICE, CURA TEIPSUM; q. d.: Si atri sua valeret aliquid, primo sibi ferret opem. Applicat autem proverbium Christus: *Quanta audivimus facta in Capharnaum, civitate scilicet tibi extera,* FAC ET HIC IN PATRIA TUA, cui tanquam propinquiori magis obstricis est; quasi dicent: Non credimus illa esse facta, quæ fama vulgat, cùm nihil hic talis beneficii praestes nobis. Idem omnino proverbium alii verbis Christo

hanc similitudinem: *Medice, etc.* Atque hæc ipsa honesta videbatur illius rejoiciendi occasio, quod præstare genitum, quo neverant ipsum ortum, alias potius Gallæ urbes (qua fama erat), quam patriam suam miraculis nobilitaret.

VERS. 24. — **AIT AUTEM.** Respondet sibi ipse, et diluit objectionem simul utramque, et eam quæ generis, et eam quæ pacificatis miraculorum, retrorsus in ipsos rationem ipsorum, ac docens, altero proposito in medium allato, nusquam se minus quam in patria miracula facere debere; non quod minor euangeliorum cura habenda sit quam alienorum, aut quod natura à Deo institutus, sed quod minoris Prophetae fieri conseruerint à suis quam ab alienis. *Nemo, pro nullus.*

PROPHETA, divinas doctor veritatis, quales Dei virtutum miracula operari solent.

ACCEPTUS, gratus, etc, in honore, in prelio est, magni fit, id est, contemnitur plurimum (plus enim intelligere oportet quam dicatur), quo modo et ego contemnor ac vobis, ac proinde non mirum, si propterum more, præciora miracula edam apud vos cives meos quam apud alios. Eorum culpa fieri exprimat, quod apud ipsos non ita exercat virtutem suam in edendis miraculis, ut apud alios, q. d.: Vobis impunita est causa, cùd quod mihi contemnatis, ac proinde nec mihi creditis prophete munus obueniti. Habetis ergo justam contemptus et incredulitatis vestra mercedem, quod vobis præteritis, alios potius miraculis honorem. Cum propheta miracula edat in eum finem, ut dum propheta seu docendo monus, quod a Deo accepit, honoratur ac magi fit ab hominibus, homines ipsi credant, ac per eum Deo interfiant, cessat ratio edendorum miraculorum, ubi homines, data operâ, scientes, volentes, contemnunt prophetam, et quanvis videant singularia dona quibus illæ à Deo instructas est, illius tamen à Deo missione præ invidiâ recusant agnoscere. Nulla enim spes est, etiam miraculis editis, homines hujusmodi cùd adducendâ, ut prophete credant, et cum fructu ab eo doceantur. Et certè qui invidiâ cœci, manifestan veritatis auctoritatem elevere conantur, multis divinis beneficiis meriti prævantur, quæ Deus in eos confert, qui semper acceptio personarum, de rebus ipsis simplicissime judicant, atque ex actione personam, non autem ex persona actionem metuntur.

IN PATRIA SUA; q. d.: Alia vestra, alia Capharnaum est ratio: illi me honorant, Joan. 4, v. 45, tanquam doctorem ipsius à Deo datum; vos ut cives familiare contemnitis. Longe enim plures Capharnaum inventi sunt qui crederent Christo quam Nazareti;

in ipsa cruce objectum fuit, Matth. 27, v. 42. Respondent autem hæc Christos, retrorsusque, proverbium simile, quo docet nullibz minoꝝ miracula debere se facere, quæ ubi ipsi maximè putabant.

VERS. 25. — **QUIA NEMO PROPHETA ACCEPTUS EST,** id est, in honore et prelio est, in PATRIA SUA, unde apud Matth.: *Non est propheta sine honore, nisi in patria.* Causam dat Cyrilus, lib. 2 in Joan., cap. 113, quia

quamquām et Caplarnitare major pars obduratevit, quod patet infra, cap. 10, v. 13. Objicit itaque civibus suis Salvator vulgare proverbium ab hominum ingenio sumptum, non novum dicens hoc esse quod sibi accidit; hoc idem enim prophetas ac doctoribus ceteris accidere solere. Ceterum non exigendum est proverbium hoc ad perpetuam veritatis regulam, quod ad Joannem notat Chrysostomus, cū illo, ut proverbii ferē solet, celebratur id quod sepius et ut plurimū usū venīt; certum est enim alibi posuisse prophetas magis fieri quam in patria, et domi aliena magis honorari quam sue, quod ait Chrysostomus: cuius rei prolebat se hic in Christo Domino manifestum exemplum. Illius porr̄ rei duplex causa esse videatur; una familiaritas, que contemptum, ut dici solet, parit; tum quia co ingeno ferē sunt homines, ut pluris facient et majori in astimatione habeant peregrina et adventitia quam domestica, tum quia familiaribus ipsā experientia innotescunt, si non vīta, at saltem infirma nature. Altera causa est invīda, malum inter noscos qui communione sanguinis, civitatis aut alterius societatis, sibi mutuō junguntur, commune, quā fit ut non facili seniori juniorē, superiori nuper inferiorē, per parem, sibi praeferri permetiat, suam confessionem existimat gloriam contribuit, quod scribit Theophylactus in Joannem. Non est quidem prophetae ambieundis honor, sed ubi non honoratur docendi munus, quod à Deo debet, at invīda contemptuē excipitur, nihil illi potest boni prestare, hominibus datā operā occulendib⁹ animos doctrinā eius.

VERS. 23. — IN VERITATE, verē; idem est quod Amen, quod dicit superiori versu. Postquām in eos culpam rejectū quod desiderantur miraculis, iam dubios exemplis ostendit, non debere videri absurđum, si ipse Dei iussu alienos domesticis preferat; obliquę vanam eorum confidentiam porstrēngat, quod ipsū sibi habere obnoxium vellent, quia fuerit apud eos educatus.

VIDE, egenē, fame inediāque laborantes.

IN DIENIS, stāte quā vixit.

ELIE (Prophetæ addit Syrus), miraculū clarissimi, IN ISRAEL, populo Eliae.

CLAUSUM EST CŒLUM, id est, non pluit. Nam quia evidens est pluviam descendere de cœlo, ideo si opportuno tempore non descendat, censetur cœlum clausum, et ex clausurā eci pluvia descensē impediti. Similis phrasis existat Deut. 11, v. 17: Ita tūc Dominus claudat cœlum, et pluvia non descendat, nec terra det germen suum. Contra, Genes. 7, v. 11: Cataracte colli aperita fuisse dicuntur,

solemus id quod tritum est atque quotidianum, etiam magnum sit, parvi pondere; inō et in his que cōspedim sortis nobisquām sunt, si in aliquā re excelluerint, invide. Causam ergo tantū in ipsos restorquet; cum enim miracula in eum plantānū, ut credantur, minimē autem credant ubi prophetā sine honore est, et contemnit, minime in patriā fieri debet. Quod declarat ex factis aliorum prophetarum Eliae et Elizai. Nam

Vers. 23. — MULTÆ VIDŪ, egenē scilicet labo-

quando ingrēntē diluvio pluvia copiosa descendit. ANNIS TRIEUS ET MENSIS SEX. Hoc Jesus dicit ex propriā scientiā; idem Jacobus apostolus, epistola sua cap. 5, v. 17, vel ex doctrinā Iesu, vel ex traditione, vel ex utrāque. Nam vetus Scriptura hoc non memorat; nec tamen huius adversatur, quando 3 Reg. 48, v. 1, ait anno tertio factum esse verbum Domini ad Eliam, ut daretur pluvia super faciem terre: nam annum tertium dicit, habitacionis Eliae in Sarepta.

CUM FACTA ESSET, ac proinde facta esset. Alii vertunt, ita ut facta sit, seu orta,

FAMES, annonae defectus, ex terra sterilitate.

IN OMNI TERRA, per omnem terram, id est, regionem, scilicet, Israel ac vicinam; nam et Sareptam famem invaserat, que non erat regionis Israëliticae sed Sidonie, quod sequitur.

VERS. 26. — Er, pro, sed.

ILLARUM, viduarum Israëlitarum.

MISSUS EST A DEO; nec enim propriā auctoritate id fecit; ut scilicet, edito miraculo farine oleique non deficientis, sublevaret inopiam ejus ac famem.

Nisi, pro tantum; non enim exceptivē accipendum est.

SIDONIUS, scilicet, urbem, videlicet sitam in agro, regione, vel ditione Sidoniorum, seu ad Sidona spectantem. Distabat Sarepta dobus a Sidone miliaibus, quod scribunt topographi, sita inter Tyrum et Sidonem quasi media. Ejus incolae gentiles erant, non Israëlitae; nam quamquām regio illa Tyri ac Sidonis, comprehensa fortissimā fuerit sorte duodecim tribuum, nunquam tamen ab Israëlitis subjugata aut occupata fuit.

AD MULIEREM VIDŪM, p̄eonasmus, redundat enim mulierem. Simile, supra 2, v. 13. Est autem hyperbaton sic ordinandum: Nisi ad mulierem vidūm in Sarepta Sidonie. Hanc pratalit Deus omnibus vidūs Israëliticis, ad hanc potius quam ad ullam illarum missō Elia, ut edito miraculo juvaret illam atque honoraret. Quare? quia noverat Deus quid nulla Israëlitarum viduarum tanti factura esset prophetam, quanti haec Sidonia. Ac certe magni prophetam fecit, quae, mox ut ille petivit, expendit in ejus cibum ac potum, quidquid reliqui habebat aqua, olei, farina, mortis pericolo se suumque filium de cetero expones, nisi quid verba prophetæ crediterit, farinam oleumque non defectura; id quod tamen ut erat per se creditū difficile, quippe excedens omnem naturam rationem, ita evadet difficultas, quid posset illa apud se cogitare: Quoniam̄ prospiciet ille mihi de victu, qui sibi ipsi non prospicit? Tantam ergo fidem con-

rantes inedia, ERANT IN DIESB⁹ ELIE IN ISRAEL, QUANDO CLAUSUM EST CŒLUM, id est, non pluit, ANNIS TRIBUS ET MENSIS SEX; quod tempus non exprimitur in Scriptura veteris Testamētū, sed ex propriā scientiā Christus tradit, et ex Christo Jacobus, c. 5, v. 17.

VERS. 26. — ET AD NULLAM ILLARUM MISSUS EST ELIAS NISI, quod non exceptivē intelligendum est, quia non erat vidua Israëlitis, verum adversative pro, sed, q. d.: sed, IN SAREPTA SIDONIA, Graec. ΣΑΡΕΠΤΑ, id

junctam cum singulari charitate, cūm non inveniret Deus in Israel, posthabitus Israëlitis, misit prophetam ad Sidoniam vidūm, adeò apud Deum plus haber momenti animus quam genus; nec genit largit̄ sua munera Deus, sed fidei; non carnis propinquitat̄, alibi ipsum ornare et extollere possit; sicut olim prophetis suis honorem dedit in mediis genibus.

VERS. 28. — ET REPLETI SUNT. Syrus mutato verbo, Elisei. Si uide, ait Ambrosius, etiam quatuor illos qui cogente fame primi in castra regis Syrie tetendit, tradit̄ historia fuisse leprosus, 4 Reg. 7, v. 3.

SUR ELISEO, quo tempore Eliseus functus est mūne Prophete.

ET NEMO, sed NE MO MUNDATUS EST, à lepra. Nisi, pro, solam.

SYRUS, qui utique non erat ex Israel, ait Origenes. Causa, quia nullus leprosorum Israëlitarum, tam̄ Eliseum fecit, quanti hic alienigena, qui solus religio offici studit sanitati, ut scribit Ambrosius. Fide ductus, qui credebat Deum Israel, per prophetam suum, sanitatem a lepra dare posse, longum diligēt̄ iter, à Syria usque, confedit, ut sanitatem imperaret, allatis etiam maximis donis, quibus animi gratitudinem testaretur, prout testatur est, et rejecto demonium cultu, Deo Israel, ut soli vero Deo, deinde athesit. Inter leprosos Israëlitas, nullus erat qui vel pedem moveret ut prophetam, sanitatis obtinendam causā, adiret. Cur non curabat fratres, s̄ rogat Ambrosius, non curabat cives, non sanabat prophetas consores, cūm sanaret alienos, sanare eos qui observant̄ legis et religionis consortium non habent? Nisi quia voluntatis est medicina, non genit̄; et divinitus numeri votis eligit̄, non nature jure defertur. His igit̄ dubios exemplis, Naaman Syri et video Sidonie, declarat Jesus, non mirum esse si non tam multo ipse nec eadem miracula edat in patria, quia alibi, cūm idem usū veneri veteribus prophētis: vult autem patre ejus rei causam, quia cūm veteris prophetae tum ipse, pluris alibi dant, quam in patria, ab extraneis pluris quam a cibis, ipse a Capernaūtis pluris quam a Nazarenis; Itaque accidere ut Deus virtutem suam ad alienos transmittat, quando a domestici repellit. Quanquam autem particulariter Nazarenos his exemplis vulnerat, simul tamen totius genit̄ ingratitudinem carpit, quidjampridem solui dicaret ipsum, quam se filium, vivere.

est, urbem illam spectantem ad ditionem Sidonis seu Sidoniorum; dubios enim militarium ab illa distabat, et ejus incolae Gentiles erant. AD MULIEREM VIDŪM; cuius prae omnibus vidūs Israel tantopere excellit̄ fides, et charitas, et veneratione erga prophetam, ut unius dei cibum, quem solum habebat, apposuerit, et prophete esurienti necessitatū sua et filii præstulerit, inquit Leo, serm. 4 de Quadrages. Maxime enim fidei fuit, quid verbi simplicibus hominis esurientes, et tamen ei victim promittentes, crederet, maxima charitatis et honorificazie, quid satius dicaret ipsum, quam se filium, vivere.

Vers. 27. — ET MULTI LEPROSI ERANT IN ISRAEL, cīc, ET NEMO MUNDATUS EST nisi NAAMAN SYRIUS, id est, extraneus Israëlitis. Causa erat etiam hic, fibes in Deum Israel, et prophetas ejus, ex quā tantum labore illeris suscepserat; et gratitudo in benefactorem prophetam. Unde Amb. Cur non curabat fratres El-

sint Dei virtutem per prophetas populares ipsorum se exercentem parvi facere. Interea significat, nihil gloria sue detrahit, quid à conterraneis vilpendatur, quia Deus, non sine corum ignominia ac pudore, alibi ipsum ornare et extollere possit; sicut olim prophetis suis honorem dedit in mediis genibus.

Vers. 28. — ET REPLETI SUNT. Syrus mutato verbo, ordine clarissimi efficit: Et cū audissent hec ii qui erant in synagoga, repleti sunt furore omnes ipsi.

I. EXCANDESCENTIA, appetitu vindictæ.

HAC AUDIENTES, cūm hæc audirent. Non sunt emendati, sed irati. Causa, quid corripitionem non ferunt (ut non amat pestilens eum qui se corripit), Proverb. 15, v. 127, præserunt verò si etiam gloria ejus à qui corripitur invideat. Graviter offensi sunt hujusmodi objugatione, tametsi ad doctrinam ac salutem eorum depropria. Senserunt enim quorsum tenderent illa duo veteris historie exempla, nempe: Dei gratiam per miracula Jesu relutentem, ab ipsis tanquam indignis, Dei ordinatione ad alios transferri; itaque id in suam ipsorum contumeliam atque injuriam accipientes, in iram sunt versi, eō magis, quid quem vilē atque abjectum cīvem se novisse credentib⁹, ipse se veteribus prophetis compararet.

Vers. 29. — ET SURREXERUNT ET EJECERUNT, et postquām surrexisserint, ejecerunt. Tumultu excitato, ira percū, solverunt conventum, et ejecerunt illum, impetu in eum unanimiter facto, non solum exwä synagogam, verum etiam extra civitatem, tanquam civitate indigne quam dehonestasset, et reum mortis; ut conservarent extra civitatem punire morte qui eam meritisset. Hoc idem Jerosolymis Stephanū factum legitur, Act. 7, v. 56, 57.

DUXERUNT, apprehensum; vi, quod putabant, reverā autem, non nisi ipso permittente, ut potenter suam mox declararet.

SUPERCLIM, verticem. Metaphorice enim pro parte montis editiore accipitur.

SUPER QM̄ MONTEM. Intelligunt civitas, non in vertice montis fuisse adiuncta, sed in declivi: vertex enim extra civitatem fuisse hic dicitur. Quare non recte Adrionicus scribit adiunctam fuisse super montem quem corona instar ambit.

UT PRECIPITARENTE EUM, ut inde precipitem darent,

ezus, cūm sanaret alienos; nisi quia voluntatis est medicina, non genit̄; et diuinum numeri votis elicitur, non nature jure defertur; fastidiosos viros colestum profectus numerum non sequuntur. Hæc Ambrosius. Itaque Christus tacit̄ et verecundè significat etiam genit̄ antiquorum congruere, quid nulla ibi faceret miracula, culpam in ipsis esse, non in se, videlicet contemptum sui, ingratitudinem, et ut Matth., incredulitatem eorum. Hunc verborum Christi sensum, cūm ipsiatis intelligent.

Vers. 28. — REPLETI SUNT OMNES IN SYNAGOGA IRA: partim quid taxitione non ferunt, ut pestilens homines solent; partim quid ipse se prophetis antiquis comparat; ac denique quid ab eis Dei beneficia auferenda, et in alienigenas transferenda insinuerat.

Vers. 29. — ET SURREXERUNT, abrupta scilicet Christi concione, et ejecerunt illum extra civitatem.

et fracta cervice occiderent, prout praecepitabant, quantum in ipsis fuit; iudicabant enim, aci furore populari, dignam morte, tanquam contumeliosum in eos. Atrocius injurya, qualcum non facile alii praetercives, Iesu ante mortem irrogarunt, ipso suo facto confirmantes sermonem Jesu, quod noxat Euthymius, et miraculis se indigos evidenter declarantes.

VERS. 50. — IN SE ATEM, etc., ubi ad supercilium veniunt esset. Occultus antisepsis est: Nazareni tenebant eum caput, et ad praecepitum ductum conabantur interficere: ipse autem transiens per medium illorum, illesum, securus, intrepidus, sine vi, sine fugi, sine festinatione, servata gressus gravitate, quasi non inter medios hostes constitutus (hac enim vis verborum est), evasit ab eis, ita liberè, ut ipsi nescirent, quo pacto è manibus eorum elaberetur, an constringeret ipsorum manus, an oculos, aperte percerent, an stuprificerent mentes et corda; vari enim ei suppetebant modi, quibus se ab hostiis liberaret; quod postremum secutus Ambrosius: *Ecco per medium illorum, inquit, mutata subito vel obsecrata furentum mente, descendit. Ut voluit transiit per medium illorum; Jungendum enim est rō per medium illorum, participio transiens, non verbo ibat;* ipsis quamquam implendi male concepti voti desiderio flagrarent, tanquam statuis, sine sensu ac motu utriusque relictos.

Ibat, abibat, proficiscerbat quòd volebat, omnino liberè, ita ut etiam si circumseptus et vallatus ab hostiis, tamen à nemine eorum retineri aut impediri posset quantumvis abiret quòd vell. Potuisse eos ipso in praecepitum impellere, sed huc vindicta contentus fuit, ut ipsos reliqueret, malens adhuc sanare quin perdere, quod aut Ambrosius, ut inelegaci furor exiit, desineret velle, quod implere non possent. Et potuissent sanè vel hoc solo miraculo commoveri ad ipsum suspicendum, nisi satis duriore se praebuissent; palam enim declarabat nihil in se posse hominum militiam, nisi stūpore sponte se tradaret capiendum et occidendum. *Etenim, quod Ambrosius inquit, quando vult capit, quando vult elabitur, quando vult occidatur.* Notebat autem occidi impräsentarum, quia nondum venerat hora ejus, Joan. 7, v. 50; ut nec hoc loco, nec hujusmodi mortem mori volebat.

VERS. 51. — Er. Quare cum prescribet quo loco habendus esset ipse à civibus suis, id quod postea, exemplo jam narrato, res docuit.

DESCENDIT, seu descendat, habitationis trans-

tem, tanquam reum mortis, quia extra civitatem sonates plectere solebant, ut colligunt ex morte Christi, et Stephan. Act. 7, v. 57; et DUXERUNT EUM, prostrando, inquit Tertullianus, 4 contra Marcionem, c. 8, usque ad supercilium, seu verticem et eminentissimum aliud jugum, montis, super quem civitas illorum ERAT EDIFICATA, in aliqua ejus planitate defeciori.

VERS. 50. — IN SE AUTEM TRANSIENS PER MEDIUM ILLORUM, id est cum videntes temere non possent, inquit Ambrosius, Orat, contra Auxent., nec enim se invisibilem hic Christus reddidit, sicut putatur fecisse apud

ferendae gratiā, in principio sui in Galilæam reditus, de quo supra, v. 14.

In CAPHARNAUM, è Nazareth, q. d. evangelista. Hinc intelligere licet cur ab initio è Nazareth Capharnaum, transtulerit habitationem. Claram est enim, hunc descensum è Nazareth in Capharnaum, non accidisse post ea que proximè antecedunt Nazarethi acta, cùm illie, v. 25, mentione sit frequentum miraculorum Capharnaui editorum. Sed nec videtur idem ingressus esse qui, Marci 1, v. 21, describitur; quanquam eadem hic quo illae consequatur; hic enim descensus narrator è civitate vià montosa atque alia, qualis erat Nazarethanum; ille ingressus è locis maritimis humilitate æquilibus ipsi Capharnaui ejusque agro. Sed quare prepauserit evangelista id quod postea contigit, intelligitur ex jam dictis.

ISIQUE NOCEBAT, et erat docens.

ILLOI Capernaui.

SABBATI maximè, idquid in synagogis eorum. Non quod continuè hascerit Capharnaui, sed quod frequenter eò recurrerit. Circa haec omnia, vide que diximus atque aliis superioribus hujuscem capituli.

VERS. 52. — IN DOCTRINA, super doctrinam virtutum secundum Matthæum et Marcum.

Is, cum POTESTATE, auctoritate conjunctus, dignatus plenus, ERAT SERMO IESUS, dicitur auctoritas. Hæc quoque supererit explanata.

VERS. 53. — Er, tunc temporis:

In SYNAGOGA Capharnaui. Loci annotatio facit ad historiam certitudinem, ut semper, ita hic maximè, ubi celeberrimus designatur locus, innumerabilis testimoniū multitudine referuntur; synagoga, inquam, quòd omnes Iudei conveniebant, Christo ipso teste, Joan. 18, v. 20. Daemon nec à locis sacris abest, ubi Dei verbum tractatur, si quid ibi quoque nocere queat, tollens verbum de cordibus primorum, ne credentes salvi fiant, quod ipsius esse opus docetur, Luc. 8, v. 12.

ERAT. Aderat, ceterorum more; ut enim non semper infestabatur ab immundo spiritu, sed lucidis intervallo uteratur, ita docentibus scribis nihil tale pati solitus fuerat, quale docente Iesu et regnum Dei evangelizante.

HABENS in se, patiens.

DÆMONIUM IMMUNDUM, spiritum dæmonii immundi, quo modo etiam Syriae legitur; id est, spiritum qui erat dæmonium immundum. Interpres omisit vocem spiritus, ut quæ continetur voce, dæmoni, sensu recte expresso. Evangelista sciens, utpote

Joan., quando abscondit se, et exiit de templo. Variis autem id modis fieri potuit, sive resolvendo manus eorum, quibus tenebatur, sive mutata subito, sive obsecrata furentum mente, ut sentit Ambrosius, id est, intrepidus sine festinatione abibat, non ut fugientes solent occulunt, sed libero gradu ambulans, ut solebat, inquit Cyril, 12 in Joan., cap. 22. Nullum autem aliam furentibus influxit ponam, tanquam qui sanare adhuc mallet quam perdere, ut ineffici furoris exitu desinerent velle, quod implere non possent, ut idem Ambrosius ait.

Grecè perius, *dæmonium*, ex vi vocis, non esse nomen spiritus mali, addidit epitheton immundi, quanquam usus malis spiritibus appropriet.

Qui à dæmoniis aegbantur, qui à malis spiritibus vexabantur, *dæmoniaci*, à participio Graeco facto à nomine δαιμονίου, sive δαιμόνιον, quo nomine Graci nomen appellaverunt deos suos, à scienti. Sacre deinde littere, tum veteri instrumenti secundum Septuaginta, tum novi ex illorum imitatione, eo nomine vocant spiritus sive angelos illos qui à Deo creatore sunt deserventur (hī enim erant di gentium), dæmoni nomen divinis nominibus opponentes, Deut. 32, v. 17; ps. 95, v. 5. Hebraicē sed dicitur, tanquam solus et in universo vastator; syriacē, *daivo* et *daivono*. Porro cùm omnes qui naturā filii sunt (ut sumus homines omnes) dæmonibus subtili quod ad animam sint, et captivi ab eis detineantur, nisi per Christum fuerint liberati; ita tamē proprii dæmoniaci dicuntur quorum dæmon non tam anima quæ corpora occupat, perturbans sensus et ad furorem atque insaniam adiungens. Hoc cùm sanaret Jesus, probat celestem in se efficaciam, omnino contrarium diaboli regno, quod ut corpora, ita et animas à tyramnicis dæmoniis servitute valeret liberare. Id est in spiritu esse dicuntur hujusmodi, quod eos spiritus quasi inclusos tenet et devinctos, ita ut aliquid agere non queant, quænam quod spiritui placet, qui pro suo arbitrio ad loquendum et ad omnes motus impellit eos. Sic vernacula lingua in febre nobis esse dicuntur, quos febris totos occupat. Quidam accipiunt in pro cun, homo cum spiritu immundo, pro, obnoxio spiritui immundo.

CACODÆMONES ex substantiâ suâ appellantur *spiritus*, ex ingenio ac moribus impuris, *immundi*, quia gaudent rebus immundis, malis hominum, peccatis et suis et hominum; sùa culpi divinam puritatem amiserunt, et immundit delectantur, sanctimoniam omnem insectantes. Vide, si placeat, Hieronymum de libro prologo ad Damasum, Augustinum, libro de Vità beatâ, disputatione secundâ diei, Victorem Antiochenum in Marcum, cap. 1, v. 25. Denique B. Ariam Montanum, arter neotericos, libri Joseph. cap. 5. Contraria ratione alii vocantur angeli sancti.

Ex multis variisque miraculis quibus confirmatum à Jesu, in Galilæa predicante, fuisse doctrinam auctoritatemque suam, Matthæus testatus fuerat, cap. 4, v. 24, Marcus et Lucas unum singulare dæmoniaci in synagogâ sanati recitant.

Er, pro quod: supple autem *spiritus* potius quam homo: spiritus enim per hominem tanquam per organum.

EXCLAMAVIT, quasi tormenta sustinet, inquit Commentarius Chrysostomus ascriptum, quasi in dolore positus, quasi flagella ferre non valens. Duplicem autem de causam torquebatur; unam, quod doloret de presenti ac doctrina Jesu sanctissimi, ad penitentiam omnes adhortantis, et ab immundis ad sanctitatem vocantis, promisso regno celorum, ob quam valde timere coepit ne ipse immundissimus

pellebatur, ut contraria à contrariis pelli conveyere, à luce tenebras, à calore frigus. *Presentia Salvatoris*; inquit V. Beda, *tormenta suis dæmonum*: nea fert celestem spiritum in Christo loquentem spiritus impius. Alteram, quod etiam à Jesu, quamvis voce nihil ipsi dicente, clam ad excedendum lacesceretur, ita ut dolore motus, quod sibi discendendum esse videret, in querulos clamores eruperit. Annotavit et idcirco evangelista hanc exclamacionem, ut dæmonis de Jesu testimonium, non obscurum, sed adeo clarum fuisse ostenderet, ut neminem presentem in synagoga latere poterit. Quamvis enim silentium dæmoni imperarit Jesus mox ut fuerat locutus; permiscerat tamen loqui, ut monstraret vim ipsius, dæmonibus quantius potentibus, esse intolerandam.

Vers. 54. — DICENS. Grecè subjungit τα, quod vel est verbum sine, qui modo interpres noster verit, vel adverbium sive interjectio, ut multa verba in adverbia degenerant, tam Græcis quam Latinis, οὐτε, οὐτε, obsecro, et pleraque hujusmodi. Tanquam sit verbum in Marco, exponi Euthymius, dimittit nos; desine mihi molestus esse; cessa me affligere; clam enim Jesus urebat eum ut exiret. Alii tanquam sit adverbium, αὐτοῦ ἡμῶν, que particulae convenienti excludant, partim præ dolore, partim præ rei novitate. Latinus interpres non legit voculum hanc secundum Marcum, nec Syrius.

Quid nos. Non erat in hoc energumeno nisi unus dæmon, quod tota historia testatur: plurim tamen nomine loquitur, sciens eandem sù et sociorum esse rationem, nempe, Jesus dæmonibus omnibus aquæ bellum indixisse.

Er tñ, id est, quid tibi nobiscum, scilicet rei aut cause est, quid nos torques et ex hominibus ejectedos a perditis velis (sentimus enim nos abs te torqueri ut erigeri ad exitum), nos te non laedimus, quem continentur sanctum esse Dei, sed peccatores nobis simili immundos. Frequens est Hebraicē hujusmodi loquendi modus, exponentibus pro ratione subjecta materie. Mat. 27, v. 19: *Nihil tibi et iusto illi*, scilicet commune sit, non te immisces rebus illius, inter neotericos, libri Joseph. cap. 5. Contraria ratione alii vocantur angeli sancti.

Ex multis variisque miraculis quibus confirmatum à Jesu, in Galilæa predicante, fuisse doctrinam auctoritatemque suam, Matthæus testatus fuerat, cap. 4, v. 24, Marcus et Lucas unum singulare dæmoniaci in synagogâ sanati recitant.

Er, pro quod: supple autem *spiritus* potius quam homo: spiritus enim per hominem tanquam per organum.

EXCLAMAVIT, quasi tormenta sustinet, inquit Commentarius Chrysostomus ascriptum, quasi in dolore positus, quasi flagella ferre non valens. Duplicem autem de causam torquebatur; unam, quod doloret de presenti ac doctrina Jesu sanctissimi, ad penitentiam omnes adhortantis, et ab immundis ad sanctitatem vocantis, promisso regno celorum, ob quam valde timere coepit ne ipse immundissimus

non demon Jесum, quod sibi persuadebat), scilicet rei est, ob quod nos ejicias? quid cause est tibi quid nos velli ejctos? quid nos mali tibi facimus? Nos te non oppugnamus, neque tibi molesti sumus, quem agnoscamus esse Filium Dei; sed peccatores solumento vexamus, eosque qui nostri juris sunt ad interitum trahere conanur. Te, quem sciimus esse Filium Dei, et à peccatorum conditione longè alienum, cavenimus offendere. Nulla ergo inter nos et te lis cùm sit aut controversia, quid nos infestas? sine tu nos quietos agere, quemadmodum nos te. Posit etiam exponi: *Quid nobis et tibi commune est?* omnino aliena est tua ratio à nobis: tu es Filius Dei, nos dæmones perderet, et eorum in homines, præteritum electos, imperium aboleret, quanquam non statim (quod dæmon iste verebatur), sed paulatim id effecturus esset, nec nisi tandem, extremi iudicii tempore, electorum societate ejctos omnes in abyssum detracturus.

Scio qui sis, novi te quis es, phasis Graeca, pro, novi quis tu sis, scio quisnam tu sis. Quidam libri scribunt conjunctionem quia, hoc sensu: *Scio te quid sis sanctus Dei;* sed interpres dedit pronomen quis, aut certè qui, positum pro quis, quo modo est Graecæ. Mirò intelligendi facultate predicti sunt dæmones, à quā et dæmonum nomen habent; quare nihil mirum, quid noverint quisnam esset Jesus: id quod eos verè novisse, ipse evangelista testatur infra, v. 41.

SANCTUS DEI, ille sanctus Dei. Articulos urgent omnes Græci tractatores, Euthymius, Theophylactus, Victor Antiochenus, Athanasius in Catena Luce adductus: quo significetur, non quis sancus quales prophete plerique fuerant, sed emphaticè ille unicus et praefatus, inquit Theophylactus, ille sanctus sanctorum, id est, sanctissimus omnium, quem Daniel cap. 9, v. 24, sui tempore ungendum predixerat. Ille sanctus Dei, à Deo olim promissus, et hancenius expectatus, quem Pater sanctificavit et misit in mundum, ut Jesus ipse explicat, Joan. 10, v. 36, sanctificavit, ornans non solum omnis generis virtutibus ac donis, præ reliquis filiis hominum, et separans ab omni aliorum comparatione, omnium hominum optimum, potentissimum, efficientissimum, verum etiam comparans et delegans ad maxima sibique gratissima agenda gerendane, nominatum ad opus illud excellentissimum redimendi humanum genus. Sanctum ergo Dei vocat dæmon Jesum, vel ex sacris Scripturis, qualis etiam illa Psal. 15, v. 10: *Nec debitis sanctum tuum visere corruptionem;* vel ex illis temporis consuetudine, quæ Messiam potuit hæc periphrase celebrasse: estime idem sanctus Dei, quod Matth. 8, v. 29 et Marci 5, v. 41, dæmones dicunt: *Filius Dei;* denique idem quod Messias, seu Christus, de quo Luc. 4, v. 41, dicitur quid dæmonia sictebat ipsius esse Christum. Ceterum non sincera hæc veritatis confessio est, sed fraudulenta tartare canis adulatio, ut peccatum evadat, et remanere in miseris hominum corpore sinatur: quod annotat Euthymius et Theophylactus. Nam quia virtutem quam sibi exultalem esse sentit, ferre non potest, Jesum inani titulo contentum quiesceret. *For ecce sperabat* (quod scribit Titus Bosrorum Episcopus in Lucam, quanquam Catena verba hæc Cyrillo ascribat) *ut per iustitudinem adulatoria blandimenta, aliquod*

JESU. Proprio nomine appellat, ut probet quod statim addit se eum præbōt nos. NАЗАРЕНЕ. Utitur cognomine quo Jesus tunc vulgo vocabatur, à loco educationis, quamvis sciret natum esse in Bethlehem, eò libenter (ut est fraudulentus), ne Jesus, Messias, qui expectabatur ex Bethlehem (Joan. 7, v. 42) habeatur, et si ipse clamaret Messiam sanctumque illum Dei esse: neque felicit eum hæc expectatio, quod ex illo Joannis loco intelligi potest.

VENISTI PERDERE NOS? an ad hoc venisti ut perdes nos? Scimus. Dæmones se jam perditos esse, ut verè sunt; sed tunc dæmonum plenè perditos se esse persuasi sunt, si non amplius sinuant nocere dominari mortalibus: id fit quando in abyssum relegantur, id quod deprecantur, Luc. 8, v. 31. Quærer ergo hic dæmon: Idēon in mundum à Deo missus venisti, ut nos ex hominum animis, corporibus et societate ejctos, in abyssum detrudas? nullum enim nobis inter homines locum reliquias facis: doctrina tuā nos corum animis exclusis, dum impietatem è medio tollis, et Dei notitiam peccatoribus inseris; potestate tuā nos corum corporibus ejicias; veremur, ne tandem plenè hominum consuetudine prohibitos, in abyssum detrudas, que nostra extrema pernicies sit. Perditionem suam vocat hic dæmon, si non amplius permittatur nocere mortalibus (ne enim aliud discrimen est, inter penam corum dæmonum qui in abysso agunt, et eorum qui in hoc aere) usque adeò illi oderant homines, et salutis eorum torturæ invidiæ; quam cerè maximum esse tormentum, vel ille testatur, qui seripit: *Inuidi Siculi non inventare tyrannum maius tormentum.* Ut diabolus, quæ est malitia, est volupe affligere homines; itaque est superbìa, ægræ

inanis gloriæ desiderium in ejus pectore excitaret, eaque ratione efficeret, ne vel se vel sui ordinis alios increpare, hanc nimorū gratias pro impensâ gratâ rependeret. Dicit ergo: Rogo te ne perdas aut vexes nos, sed relinquas quietos; tantum enim abest ut aliquid contra moliri, aut tibi nocere, vel mihi tibi opponere velim, ut agnoscam quis sis, et te confitear Christum sanctum Dei, in quem nihil mihi est juris, ut in ceteros homines peccatores, adeoque meum et omnium dominum. Atqui quorsum erat Jesus sanctus Dei et sanctificatus à Patre, nisi ut homines à diaboli servitu liberans, ejus regnum everteret? Ita adversus seipsum dæmon pronuntiabat sententiam. Qui, quanquam vexatus et tortus vi presentie et doctrina Jesu veritatem fatetur, non cupiebat tam ab astantibus sibi credi, immo hoc agebat ut auctoritate Jesu suo testimonio elevaret. Nam ut malorum testimoniorum parum decoris afferat bonis, ita ingeneret ille studebat suspicionem hominibus, aliquid sibi esse cum Jesu necessitudinis.

VERS. 33. — INCREPAVIT ILLUM, objurgavit quid ipsum diceret esse illum sanctum Dei, et præcepit severè minisque additis,

DICENS, magnè cum majestate.

OBMUTESCE, tanquam freno ero injecto: id enim significat vox Graeca. Obmutesce, ait auctor hominum apud Caryostomum, laus mea sit silentium tuum. Nolo me laudet vox tua, sed tormenta tua: nona tua laus mea est. Non quia laudas gratulator, sed quia exis gratular. Compescit Jesus dæmonum, sibique testimonium ferre prohibet, tametsi verum, primo, quia non decet immundum de mundo pronuntiare, et à Deo refugum de sancto Dei, ut non est impurissimi scorti de virginitate disserende. Secundo, quia nondum venerat tempus, ut Jesus palam profiteretur quis esset, quod non mox ab initio, temerè et intempestivè prædicari, sed paulatim voluit intelligi et scribi, prout hominum ingenium ferre posset; quare et apostolis suis, Marci 8, v. 30, præbile ne cui dicant ipsum esse Christum. Tertiò, ne existaret commune aliquid habere cum dæmonie; si laudem ab illo profectam ferret: immo contra testamentum voluit, hostili dissidium, quod habebat ipse aeterna salutis et vita auctor, cum mortis principe ejusque ministris. Quartò, quia non est statuenda veritas per dæmonem, qui cum sibi mendax et mendacissima pater (Joan. 8, v. 44), mentitur plerumque, immo nihil aliud cogitat quam mentiri et fallere, ne alio fine quam ut decipiatur, dici faciente omnia. Quamobrem recte Euthymius Docuit, inquit, nos, ne dæmonibus unquam credamus etiam veri dicentibus: cum enim ament mendaciam, sintque nobis inimicissima, nunquam vera loquuntur, nisi ut ad fallendum, veritate, quasi esch quiddam uterantur. Quamobrem et Paulus Pythonis testimonium ægræ fert, Act. 16, v. 18.

AB EO. Secundum Marcum interpres verit: *De homine, quo modo est etiam Syriacè. Claritatis ergo, antecedens dedit loco relativa. Solo jussi ejici immundum spiritum Jesus, occasione ex eo accepta*

quid ab ipso prædicaret: malens ostendere se esse illum sanctum Dei, dæmonis ejectione, quam prædicatione; q. d.: Non quero abs te gloriam hanc quam mihi tribuis, sed hoc quero ut ab homine exca, idque facias mando: sic enim melius prædicatio quis sim. Non vult Jesus probari testimonio dæmoniorum, sed Dei Patris, et sua virtute atque efficacitate, quæ tanta erat ut etiam invitum dæmonem uno verbo expellere: atque hoc magis certiusque testimonium erat, quid Jesus esset sanctus ille Dei, quād ipsa affirmatio dæmonis.

ET CUM PROFECSET. Itaque cùm decidet seu fudisset in terram hominem ILLUM, DEMONIUM furens. Augustinus, lib. 4 de cons. Evang., cap. 2, annotat in haec verba: *Quod Marcus dixit conceperat seu dispensans eum, Lucas cùm projecisset eum in medium; hoc ide annotat Euthymius Gracius. Nam cùm videret dæmon sibi exundum esse, dolore, indignatione, rabie percitus, torsti cruciavique hominem longè quam ante vehementius, ut quantum et quondam posset noceret. Permisit autem hoc Jesus ut vis malitiae dæmonis manifestaretur, qui jussus exire, noceat adhuc quantum potest, denique intelligeretur quanto iste malo liberatus esset.*

IN MEDIUM, coram omnibus presentibus, ut virtus patefacta Salvatoris, plures ad fidem viamque salutis inviteret, inquit Beda.

NIHILQUE ILLUM NOCIT. Et quanvis vi magnè cum profrastræt in terram, et miserè jacetasset atque afflisset, adeoque discerpisset, quod ait Marcus, nihil tam illi nocuit, quippe ligatus expellens potentia. Non quid impetus ille, prorsus absque omni lassione et sensu doloris fuerit; sed quid agrum hominem consuauit, aut graviter ed jactatione ladi, non est passus Jesus, quod ait Victor Antiochenus in Marcum scribens. *Illa jactatio membrorum atque vexatio,* inquit Augustinus, *non eum debilitavit, sicut solent exire dæmonia, etiam quibusdam membris amotæ vexatione elisis, vel, quod addit Beda, relicto morbo incurabilis.*

EXIR, non absque afflictione hominis, sed absque membris mutilatione, partis aliquæ vulneratione, aut relictis aliis suis prævatis vestigis, id enim non permisit dæmonio Jesus, quantumvis ille conaretur. *Ei permisit Dominus ut hominem projectaret, inquit Euthymius, quod demonstraret projectans malitia; nocere autem non permisit, ut appareat expellens potentia.* Ab egressu igitur dæmonis homo integer apparuit, et Jesu confortante, sensibus ac viribus suis restitutus est.

VERS. 36. — PAVOR, stupor, pavor ex stupore natus cum coequo conjunctus.

IN OMNIBUS, super omnes, scilicet presentes, omnes invasit pavidis stupor, ob rei novitatem admiratione dignissimam; nunquam enim hujusmodi quid videbant.

QUOD EST HOC VERBUM, id est, quid hoc rei est, phrasii Hebraicæ. Marcus, Latinæ phrasii: *Quidnam est hoc?* q. d.: Nihil hujusmodi unquam visum est à

nobis aut patribus nostris. Quis est hic novus docendi modus, doctrinam stupendis hujusmodi miraculis stabilisendi? Novam vocant doctrinam Jesu, non tam quod novi aliquid doceat, quod alii non audissent (quamquam regnum coelorum ante Jesum non fuerat ab aliis ita nominatum et clarè predicatum), quam quod eo modo doceat, quo neminem haecen docere viderant aut audierant, docuisse: præcipue quod doctrinam signis confirmet. Non ergo novam vocant, reprobandi, dubitandi, aut exprobrandi causâ, sed admirandi et collaudandi, neque novitatis eam insimulant, ut fidem ei derogent, sed contra, ut divinam et nequaquam vulgarem esse affirment, idque ex eo quod consequenter addunt, *quia in potestate*, etc. Audierant sapientes Scribas, audierant non ita prædem et Joannem Baptistam: verum illi docuerant duntaxat, minime vero juxter doctrinam talium signorum efficacitatem (Joan. 10, v. 41), quemadmodum Jesus nova ratione jungebat: quæ cum non possit non esse divina, clara intelligent divinam quoque esse debere ejus doctrinam.

Quia. Id est, quod.

In POTESTATE ET VIRTUTE. In, id est, cum, auctoritate et potentia; auctoritate potenti, imperio efficaci. Euthymius: *Cum auctoritate quidem, eò quòd iuberet: cum potestate verò, eò quòd efficeret quod vellet.* Alii multa adhibe solent ad ejicendos damones, nec tamen semper voti sunt compotes. Exorcista prolixâ oratione, contentâ imprecatione, invocatis arcans nominibus Dei, heribus adiutis, variisque aliis carentis utuntur, et omnino magno negotio impios spiritus aliquando profligant; iste vero ceterus Dominus illorum, nullo verbo.

IMPERAT, illis, auctoritate suâ iubens, et efficacitate ipsa verbi sui mox compellens exire. Non aliud nominat, inquit auctor illi apud Chrysostomum, sed ipse precepit; non in alterius nomine dicit, sed in suâ potestate.

IMMUNDIS SPIRITIBUS, qui hominibus parere non solent. Job. 41, v. 24: *Non est super terram potestas que comparetur ei, qui factus est ut nullum timeret.* Conjectio epitasin addit: *Nou solùm morbos sanat, verum etiam diabolos, indomabilios aliqui, imperat, tanquam dominus servis captis ac mancipiis.* Quod utuntur plurali numero, licet unicum spiritum hic ejuscent viderint, est, vel quia antea viderant alios spiritus similiter Jesu auctoritate expulso, vel quia credebant, et ratione quâ imperabat uni, posse imperare et aliis, id quod mox resps ostendit.

ET EXEUNT; nolentes, volentes, obedire coguntur imperio ejus, vel invitâ trementes, ac si expulsâ vi sola verbi, sine ullo ipsius labore; et illi tamen laborant, ac si maximis alterius potentissimi viribus urgenterunt: tanta illi vel in verbo ac nutu vis atque efficientia est. Hic fuit fructus hujus miraculi, quod Jesu doctrina illo confirmari coepit, et populus aliquid plus quam humanum in Jesu agnoscere, sanctum, inquam, Dei esse, cui in Satanan potestas data sit.

Vers. 57. — DIVULGABATUR. Ereditabatur, evulgabatur.

De illo. Jesu, quo modo scilicet daemoni nudo verbo ac solo iussu ejusceisset, predicatus ab eo sanctus Dei. Promptè divulgant homines ea quæ multum mirantur, videatur hoc inter prima fuisse miracula, quæ Jesus, instituti Galileam docendo peragrade, ediderit.

REGIONIS, id est, in circumiacentem regionem. Editum est miraculum hoc inter prima, in una Galileæ civitate, Capharnaô; et ex illi sparsa est hujus miraculi fama, in universum Galileam circumiacentem, quâ latè et quaque versu patet. Sie intellexerunt hunc locum interpretes Latinus et Syrus. Alii intelligunt famam Jesu sparsam fuisse, non solum in Galileam, sed et in omnes vicinas regiones. Atqui priori sensu faveat etiam hic locus quamquam brevi post accidit, ut etiam in omnes Galileæ finitimas regiones, adeoque in universam Syriam, fama Jesu fuerit divulgata, succedentibus nimis pluribus aliis, demoniacorum et aliorum agrorum, tam alibi in Galileâ quam Capharnaï, curatorum, miraculis.

Vers. 58. — IN DOMINI SIMONIS, in dominum sacerdos Petri; id est Petri dictam, quod quoties Capharnaum veniret Petrus, ibi, ut par erat, hospitaretur, cuius patri Bethsâda propè à Capharnaô distabat, sequitur itineris. Non in alienis clavorum aut divitum, quorum sibi facile favorem conciliare potuisse; plus namque amat pauperes, segrotos, lugentes.

MAGNA FEBRIBUS, febi magnâ, hoc ad miraculi amplificationem.

ET ROGABERUNT, itaque rogaverunt, scilicet discipuli aut aliœ. Graecum, inquit Euthymius, non est hic interrogaverunt, sed rogaverunt. Pietas familie hujus nobis imitanda proponitur, observantis socrum et annis et febribus gravem, illiusque malo indolescentis, ac rogantis Jesum pro illâ ut eam sanet.

Vers. 59. — Et, pro quo circa.

STANS SUPER ILLAM, adstante superiori illam, adstant illi atque immensus. Exprimitur gestus atque habitus Christi, ad lecti fulerum inclinantis se, ut increpare febris et febricitantem allevaret. Primum enim imminuit institutio mulier, et jussit febrem discedere: iubens vero apprehendit manum illius et elevavit eam; atque ita elevata illa continuo surrexit, ad eadē sana et confirmata, ut minister re valeret statim illis cibum.

IMPERAVIT, increpavit, validè auctoritate præcepit celere abitum. Graecum, inquit Euthymius, non est hic propriè increpavit, sed præcepit. Graecè est vox quæ propriè significat increpare, sive objurgare, aut druius aliqui, cui respondet Hebraicè vox *gaher*, cuius frequens est usus, cum de Dei in vastum ac furiosum mare imperio agitur (ut Psalm. 105, v. 7, 103, v. 9; Nahum 1, v. 4), quod vis vi illic opponi videatur, aut tanquam quid mare, præ ei quid prædictum est tum corporis immensitate, tum agendi insanitâ nulli cedere velit, Dei autem nutri velocius cedat, quam obiugatus insinquer minisque additis increpitus servus Domini suo. Et ratione et de Satanâ dicitur, cum in

Evangeliis tum Zacharie 5, v. 2, et Jude v. 9, quantum in eo locum habeat propriè dicta objurgatio. Interpres *increpavit* verit, maxime ubi de creaturis ratione prædictis agitur; ubi autem de creaturis, inanimatis *imperavit*; nam, his locis, est imperare, præcipere, sed cum emphasi, nimis, minis additis, vel, magno cum imperio, validè auctoritate. Varias hujus verbi significacionem tractat Euthymius, Matth. 16, v. 22. Porro imperat creaturis minimus Salvator, non quod sensu illâ prædicta sint, sed ut Deus, ut illarum auctor et absolutè Dominus, cuius vox in omnia est efficax, ceius voluntas, ut est rebus causa existendi, it est et causa ut existant mutenturque quo modo illi placuerit.

FEBRI. Ex hujusc generis miraculis nata est fides centuriensis, iussi Christi morborum creaturarumque obsecundationem tribuentis: *Et aico huic: Vade, et rati, etc.*, infra, cap. 7, v. 8.

DIMISIT, reliquit febris illam. Continuò: contactu enim vivifice carnis suæ mox febris ardore extinxit, neque id tantum, sed et pristina ei corporis vires illiò restituit; ubi, eis qui naturâ duece aut arte febribus liberantur, multo opis est à morbo tempore ad robur recuperandum: sequitur enim.

SURGENS. Tres simul Evangelista narrant istud miraculum, non quod per se alius sit nobilis, vel memor magis dignum, sed quia in eo Christus domesticum et interioris gratiae sue specimen exhibuit disciplisi: deinde, quod unius mulieris sanatio pluribus occasione dederit, ut undique ad ipsum confluenter opis petende causa.

MINISTRABAT ILLIS, scilicet, Jesu ejusque discipulis. Alii legunt ei, scilicet, Jesu, cuius solus præcessit mentio. Ita restituâ erat, ut parare et ministrare Jesu valere prandium: venerat enim, horâ prandii volante, è synagogâ eò ut cibum caperet; nec ei tantum prandium ministrait, sed et ceteris discipulis qui aderant, id quod circa varietatem habent ali evangeliæ; verum, Domino nominato, sodalitatem Matthæi perfidit intelligendum, si numero usus est singulari. Disce autem sanitate caterisque à Deo acceptis donis, ad Dei servitum ut.

Vers. 40. — CUM AUTEM SOL OCCIDISSET. Graecè, occidente autem sole.

INFIRMOS, λαθεντας, ægrotantes.

LANGEORIBUS, morbis. Morbi et langores cum corus debilitate maleque afficiunt, contactu vivifici corporis Christi sanantur. Nullum autem fuit agravidus genus, quod Christo domino non cederet, quippe potissimum; nullum quantumvis fedum quod contingere horret, quippe purissimum; admisit juvique gratis sine delectu omnes qui adducabantur, nec excusavit serum dici noctemque gerendis rebus intempestivam, quippe optimus ac benignissimus.

MANUS IMPONENS. Manum impositione istos sanavit, non tantum ut se sua voluntatis affectione virtuteque in se sita sanare ostenderit; id enim vel solo attacca manus ostendere poterat: verum etiam, id quod fit verisimile, alias ob causas. Manum impositione videtur

ad duo servire: In primis ad restitutionem in pristinum statum; sic apud gentiles olim servo manus imponebat Dominus, quem sue restituerebat libertati, et deinceps è manu potestateque suâ emitebat atque absolvebat; unde manumission. È ratione manus impunitur peccatoribus, cum Dei nomine in gratiam recipiuntur, ut qui à peccatis suis absolvantur, et in statum filiorum restituantur. È ratione potuit et Christus his manus imponuisse, ut quos potentia auctoritateque suâ à morbis quibus laborabant absolvet, et pristine restitueret sanitati. Secundò, servit manum impositio, ad commendationem traditionemque in alterius potestetatem. Ita enim in lege veteri, Levit., capitibus 1, 5, 4, mactanda victimæ offerens imponit manus, ut quam Deo tradat; testes manus imponunt super caput blasphemii, Levit. 24, v. 14; ut quem sceleri sui et promerite per illud poene tradant. Levitis Deo sacrandis filii Israel manus imponunt, Num. 8, v. 10; ut quos Deo offerunt. Joshua Moses manus imponit, Num. 27, v. 18; Deut. 34, v. 9; Deo eum commendans, ut spes eius spiritu repletar. Sic fortassis et apostoli (Act. 8, v. 17), ad confirmationis sacramentum, manum impositione sunt usi, tanquam commendantes fideles Deo repletant Spiritu sancto. Ita forte hoc loco et Christus, manum impositione agros sanat, tanquam Deo Patri suis eos commendans, non solum ut a suis jam morbis liberantur, sed et ut fidem animaque salutem adducerent. Porrò hinc ortum habere videtur ista manum impositarum significatio, quia, quod restituimus, commendamus, aut tradimus alteri, id manu damus: et quod omnini volumen alterius potest traditum, in ambabus manibus porrigitur.

Vers. 41. — EXIBANT AUTEM, jussu atque imperio ipsius.

DEMONIA. Graecè additur et sive *etiam daemonia*. Multi ex tempore demoniaci inter Judæos fuere, pars satana magis insaniante, quod præsensisset adversum Christi, partim Deo permittente, ut ostenderet tunc à se Filium missum, qui dissolvet opera diaboli, 1 Joan. 3, v. 8, cum diabolus regnaret maximè, ut corporibus mutorum, ita cordibus plorunque omnium.

CLAMANTIA, vi tormentorum quæ ipsis afferbant presentem Christi oogenia exire.

TU ES. Graecè et Syriacè additur, *Christus*.

FILII DEI. Non quod veritatem praedicare aut Christum honorare gaudeant, ita clamant, sed ut destinat illis molestus esse, q. d.: ut supra, et apud Matth., cap. 8, v. 29: *Quid nobis et tibi?* quid tua noscum? tuus ibi honos manet: tu es Christus Filius Dei: nos te non oppugnamus, neque ibi molesti sumus. Quid tu nos infestas? sine nos quietos agere uti haecen. Porrò, non voluntatis fuit ista confessio, sed necessitatis extorsio, timore ponarum, sicuti servi fugitiivi, quod Hieronymus habet, post multum temporis *Domino suo fortè presentes facti, nihil aliud nisi verbera deprecantur.* Tantum autem et tandem innotuit eis Christus, Augustinus ait, quantum et quādum voluit:

tantum autem et tamdiu voluit, quantum et quandiu oportuit. Sed sic immotuit, non sicut angelis sanctis, qui ejus participata aeternitate perfundunt, sed sicut eis terrendis immotescendum fuit, ex quorum tyrannicā potestate venerat liberatus praedestinationis. Immotuit ergo demonibus, non per id quod est vita aeterna, aut lumen incomutabile quod illuminat pios; sed per quedam temporalia sua virtutis effecta, et occultissime signa praesentia, que angelicus sensibus, etiam malignorum spirituum, potius quam infirmitati hominum, possent esse conspicua; que, quando paulum supradictum judicavit, et aliquando altius latuit, dubitabat de illo dæmonum principe, ita ferè B. Augustinus, libri 9 de Civit. Dei, cap. 21. Nam si certe cognovissent, nunquam Dominum glorie crucifixissent, Apostolus ait, 1 Corinth. 2, v. 8.

INCREPANS, objurgans, dure aliquoq.

QUA SCIBERANT. Sensus ambiguus est, uti Marc. 1, v. 54. Potes hoc ita explicare ut dicas non passum ei id proloqui quod agnoscere ipsum; vel ita non passum omnino eos loqui, idque propterea quod ipsum nōn solum (quem sensum Syrus, apud Marcum expressi), nec tacere scilicet possidit id quod nōn solum, sine vi tormentorum quae illis afferret praesentia Christi compellens ea exire, sive metu majorum malorum quae veritatis confessione sperarent evadere, sive aliis etiam de causis, ut alias fallerent, etc. Nolebat uncionis sua testimonium demonorum voce reddi, sed virtute potius suā, et oraculorum antiquorum observatione comparacione cum rebus qua se gererantur. Non egabat laude dæmonum, quae ipse vieturus et dominurus erat, non praecones habuerunt: nihil ipsi cum illis commune erat. Nullam auctoritatem dæmonibus apud Christianos esse oportere, docuit manifestè Christus.

VERS. 42. — FACTA DIE, primo crepusculo, prima uce aduentante; ea est enim dicti principium. Sub diuclio dicit, habet Syrus; nam diuclio validū ait Marcus.

EGRESSUS, de domo illa in quā pernoctaverat, et civitate.

IN DESERTUM LOCUM, orandi causā; simul et FUGIENDI TURBAM.

REQUIEREBANT, quærebant; mox redierant manū ad januam domis Petri: ubi autem intellexerunt egressum domo, consecuta sunt apostolos, ut iipse quærerent eum. Et apostoli quidem priores invenerint, audieruntque responsi id quod Marcus narrat; postea autem et turbas cum invenerunt, habueruntque responsi id quod hoc sequitur.

DETINEBANT ILLUM, conabantur eum detinere, ne reliqueret ipsum civitatem; proper privatim ipsorum utilitatem ex beneficiorū acceptorum exemplis.

VERS. 42. — FACTA AUTEM DIE, id est, primo crepusculo, seu ut Marcus, diuclio validū: insinuator autem Christus totā nocte curandis agris operam dedisse. IAT AD DESERTUM LOCUM, non tantum orandi causā, vel fugiendi turbam, sed imprimis vitandi jactantiam, ut Ambr. Ita nos docens exemplo suo à

Jesus autem beneficia illa exhibebat in testimonium Evangelisui, quod omni Israeli erat communicandum.

VERS. 45. — QUA. Iterum redundant, atque ita frequenter occurrit.

EVANGELIZARE, annuntiare, predicare; vide Luca titulum.

REGNUM DEI, id est, regnum coeleste, quod omnibus retrō seculis prophete aliquando futurum cecinere, felicissimum illud et votis omnibus exoptandum. Precursor Christi hoc privilegio honoratus est, ut ea quae Judaei nūsquam vel à prophetis, vel à quibuscumque aliis audierant, terrenis haecenstis spebus adducti, primus ipse vocē clarissimā prædicaret, celos et celorum regnum. Regnum colorum intelligent regnum Christi. Haecenstis servitus, inquit, nunc instat regnum, nec terrenum regnum, sed coeleste et aeternum. Quare B. Hieronymus, epist. 129, ad Dardanum: *Et mihi, inquit, in Evangelio promittunt regna colorum quae instrumentum vetus omnino non nominat.* Et D. Chrysostomus: *Tunc primū incipit beatus Joannes eo que Judaei nūsquam vel à prophetis, vel à quibuscumque aliis audierant, voce clarissimā prædicare.* Hoc igitur initium fuit evangelice prædicationis, rei optatissime promissionis, ad penitentiam vita sinceritatem allicitis, longè diversum à veteri Legi exordio, quae nil nisi minas, cum darentur, terroresque celebat, Exodi 19. Porrò regnum propriè dicitur dominatus regis in populum subiectum; non enim est regnum in populum rebellantem; inquit vero quod obediens et regis amans populū, eō regnum perfectius. Regnum autem celorum dicitur pro eo quod est regnum coeleste, quod coelesti in terris ratione invenatur, in celis autem omni ex parte perficiatur: *Itaque regnum colorum vocatur dominatus Christi, ut in angelos sanctos, ita et in societatem hominum eorum quorum recte composta vita, in terris regnem est celis Deum sequitur, in celis tamen ipsam possidente Deo aeternum fruatur.* Hoc regnum coeleste dicitur, quod distinguatur a terreno et corporo, quod edentis viguerit. Alias regnum Dei et regnum Christi vocatur, quod eo in nobis propriè Deus et Christus regnet. Sepè regnum absolute dicitur, quod solū verè sit regnum: reliqua sint potius inane species, infirmæ et cadue. Hoc appropinquaverunt predicate Joanne, quia jamjam aderat Christus, qui, fracta diaholi potestate, collecturus erat ex hominibus populum, cumque è seruitute peccati assurturus in libertatem spectata virtus huius vite, et perpetuum mox à morte colestis glorias felicitatem: eaque ratione, in illo, colesti modo regnaturus, quo modo in Apostolo Paulo de se dicente: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus.* Gal. 2, v. 20. Hoc regnum à Christo, hominum operante salutem, copit: nam ante Chri-

perfectis viris omnem vanitatis cupiditatem ex præstis beneficiis vel magnalibus aetate debere. Et TURBE REQUIREBANT, seu quærebant eum nocturnis illecta beneficis. Ad quem modum pulchre Amb. docet Christum spiritualiter querendum, non nocte sed die, non in foro, sed in deserto.

stum, tametsi erant in quibus liberali animo prædictis Deus excellenter regnaret, quosque inter primos colestis beatitudine maneret; inter alios, Abram, Isaac et Jacob, tamen qui pauci et rari erant, nec perinde manifesti, institutumque ejus regni, sub quo degebant, terrenum, corporeum et servile erat, nec patet ab morte colestis beatitudi, id est non ante Christum regnum celorum copit. Nam à Christo copiis populus immensus, Ecclesia, inquam, catholica, amore ac liberali animi ductus Deo seruire in spiritu et veritate, sincero omnibusque conspicuo virtutum studio, humilitatis, castitatis, fortitudinis, et ceterarum, erectus præsumptum celestem, quibus et à morte mox donatur. Hoc regnum celorum est, quod perficitum demum à novissimo iudicio dicitur: et quando collectis omnibus electis Dei, funditusque peccato ac morte depletis, erit, sicut Apostolus ait, 1 Cor. 15, v. 28, *Deus omnis in omnibus.* Observa quā mox à principio evangelice predicationis convulsa sit Iudaean opinio terrenum à Christo regnum expectantem. Porro, cū frequens in sacris noni Testamenti libris regni celorum mentio fiat, observandum regni celorum illam plenam esse descriptionem quam modo diximus huic loco convenire: *Dominatus Christi ut in angelos sanctos ita et in societatem hominum eorum, etc.* ceterum frequenter accepit pro sola aliquā parte eius descriptionem, sapientē pro dominatu Dei in solos angelos et homines colo donatos accepit; quandoque pro dominatu in solos homines agentes in terra; alius pro ipsis angelis et hominibus quibus Deus dominatur, que est Ecclesia; quod quidem subdividit, ita ut aliquando pro hominibus adhuc in terra agentibus, id est, Ecclesia militante accepit, aliquando pro angelis et hominibus colo donatis, hoc est, Ecclesia triumplante, aliquando Ecclesiam utramque complectatur. Accepit ad hanc pro bonis illis ratione quorum fit ut Deus dominetur aliquibus, sive in terra, sive in celo, ut Rom. 14, v. 17. Non raro pro his honis sumitur quae ex illis proximis bonis et ihsu Dei dominatu seu regno consequuntur in eos quibus Deus regnat (quae quidem ferè latent in celis), pro vita, gloria aeterna; postremō accepit et pro loco in quo regnum sumit Deus maximè manifestat, id est, celis ipsi.

Addit frequenter accepit posse indiferenter, sive pro celis ipsis, sive pro bonis illis colestibus et aeternis, sive pro Ecclesia triumplante, aut etiam pro his simul tribus. Porrò singula eorum quae jam recensuimus aliquid sunt superioris descriptionis quae est hujus loci; et vocantur singula regni nomine etiam in vulgaris sermonib⁹, nam et ipse populus dicitur regnum, et ipsa regni felicitas sic vocatur, denique et regio ipsi que à populo regnato incolitur. Hoc igitur ob oculos ha-

CAPUT V.

1. Factum est autem cum turbæ irruerent in eum, ut audirent, verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth.

2. Et vidit duas naves stantes secus stagnum; pescatores autem descenderant, et lavabant regia,

benda sunt quoties regni Dei, aut regni celorum occurret mentio, ut discipiatur quo modo accipi et intelligi locis singulis debeat.

Iox. 2. Ut omni Israeli evangelizem, non enim illud est offici caput meli, ut sanitates operet; sed ut evangelizem regnum Dei: porrò in confirmationem Evangelii sanitas operor. Ut omnes Israelitas quārum, omnibusque Evangelium ac salutem prædicem, non uni tantum civitati.

MISSES SUM, à Patre. Submissus de se apud turbas loquitur, quām apud discipulos, quibus dixerat *vnde, sive egressus sum, tanquam suā ipsius auctoritate: ut enim minus Christo addicte, ita minis erant turbas sublimioris doctrine capaces.*

VERS. 44. — ERAT PRÆDICANS, id est, prædicabat; sed ista circumlocutio moram, continuationem et consuetudinem significat. Ubi precursor suo perfectus erat munere testimoniū reddendi de luce et preparandi viam ante faciem Christi, tum Christus necessus erat ut subsequeretur. Publice, continebat, assidue, et ubique, prædicandi divulgandū Evangelii gratia per loca omnia discurrī. Prædicaverat autem, sed paciū, quamdiu Joannes precursor indexque ipsi suo adhuc fungebatur officio; quāquam non tam prædicatores discurrēt ultrōque annuntiantis omnibus, quām doctoris, datis occasionibus instruētis, partes obliterat brevi temporis spatio: nec docuisse, sed baptizasse in Iudea scribatur prope Joannem indicem suum, Joan. 3, v. 22, 25. Num quia nondum fuit erat Joannis cursus, hoc est, ad recipientum Christum preparatio, idcirco absunt Christus à publico prædicandi munere, quāvis sensim etiam ipse se, non solo Joannes ipsum, manifestaret. At simili atque Joannes traditus et carere conditus fuit, tunc Christus, cui succedendum erat Joanni, palam, assidue et ubique, in Galilæa primum; tum et in Iudea, prædicavit, nullum relinquens locum quem prædicatione non repleret. Unde postea apud Pilatum accusatus: *Commocet populum docens per universam Iudeam, incipiens à Galilæa usque hinc.* Lyc. 25, v. 5. Quemadmodum sol, non semel, subito, unoque impetu exortus, sed paulatim emergit, lucemque sensim majorem spargit, lucifero preante, donec tandem lucifero occidente totum se monstrat, et universa suo lumine collustret, ita ut non sit qui se abscondat à lumine aut calore ejus. Idem Jesu prædicandū initium fuit et Joanni: uterque enim res unam docturū veniat, tempus gratiae, salutis, ac regni advenisse; sed Joannes ut propheta et index; Jesus, ut propheta, procurator, auctorque salutis. Porrò hoc idem ut prædicant, præcepit postea Jesus discipulis suis, Matth. 40, v. 7; Lyc. 9, v. 2, et 10, v. 9.

CHAPITRE V. *et multa inveniuntur*

1. Or, il arriva que Jésus était sur le bord du lac de Génésareth, et se trouvant accablé par la foule du peuple qui se pressait pour entendre la parole de Dieu.

2. Il vit deux barques arrêtées sur le bord du lac, dont les pécheurs étaient descendus, et lavaient leurs filets.